

**T.C.
NUH NACİ YAZGAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**FUTBOL TAKIMLARININ SÜPER LİG PUAN BAŞARISI İLE
PİYASA DEĞERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan
Furkan BÜTÜN**

**Danışman
Prof. Dr. Alper ASLAN**

**Şubat 2019
KAYSERİ**

**T.C.
NUH NACİ YAZGAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**FUTBOL TAKIMLARININ SÜPER LİG PUAN BAŞARISI İLE
PİYASA DEĞERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan
Furkan BÜTÜN**

**Danışman
Prof. Dr. Alper ASLAN**

**Şubat 2019
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Furkân BÜTÜN

İmza

YÖNERGEYE UYGUNLUK

Futbol Takımlarının Süper Lig Puan Başarısı İle Piyasa Değeri Arasındaki İlişkinin Analizi adlı Yüksek Lisans Tezi, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Furkan BÜTÜN

İmza

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Alper ASLAN

İmza

İktisat ABD Başkanı

Prof. Dr. Emine KILAVUZ

İmza

KABUL VE ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Alper ASLAN danışmanlığında Furkan BÜTÜN tarafından hazırlanan “Futbol Takımlarının Süper Lig Puan Başarısı İle Piyasa Değeri Arasındaki İlişkinin Analizi” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

13 / 02 / 2019

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Alper ASLAN

Üye : Prof. Dr. Emine KILAVUZ

Üye : Doç. Dr. Onur GÖZBAŞI

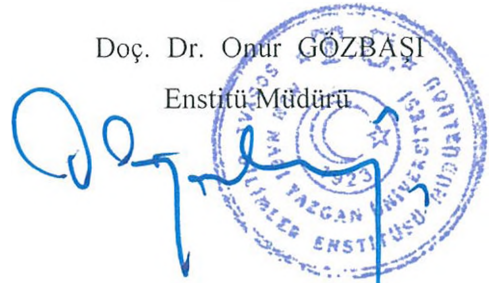

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun **12.03.2019..** tarih ve **2019/009-1** sayılı kararı ile onaylanmıştır.

12 / 02 / 2019

Doç. Dr. Onur GÖZBAŞI
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Tez çalışmalarımız süresinde yardımlarını ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Alper ASLAN'a en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Yine bu süreçteki rehberliğinden ve katkılarından dolayı değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Şaban Suat ÖZSARIYILDIZ'a ve desteklerinden dolayı aileme teşekkür ederim.

(Kayseri, 13 / 02 / 2019).

Furkan BÜTÜN

İmza

FUTBOL TAKIMLARININ SÜPER LİG PUAN BAŞARISI İLE PİYASA DEĞERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

Furkan BÜTÜN

Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Şubat 2019

Danışman: Prof. Dr. Alper ASLAN

ÖZET

19. yüzyıldan itibaren günümüzdeki varlığını gösteren futbol günümüzde spor dalı olmasının yanında ülke ekonomilerine yön veren bir endüstri halini almıştır.

Futbol dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi Türkiye’de de bir spor dalı olmasının yanında küresel bir sektör haline gelmiştir. Özellikle son yıllarda sportif başarı ve ekonomik gelişme olarak ilerleyerek Avrupa’da ve Dünya’da önemli bir yer elde etmiştir. Bu düzeye erişmesindeki temel neden Süper Lig futbol takımlarının göstermiş olduğu başarıdır. Başarının arka planında ise kulübün maddi gücü ve sportif başarısı bulunmaktadır.

Futbolun temel bütçe öğeleri olan, logolu ürün satışları, borsa gelirleri, yayın gelirleri, sponsorluk gelirleri, reklam gelirleri, marka değeri ve transfer harcamaları gibi öğeler futbol kulüplerinin ekonomik düzeyinin belirlenmesinde kullanılmaktadır ve futbol kulüplerinin piyasa değerine etki etmektedir.

Literatürden farklı olarak ilk kez bu çalışmada futbolcu değerleri ile oluşan piyasa değeri ile süper lig başarı puanı değişken olarak kullanılmış olup kısa ve uzun dönem etkileşimi incelenmiştir.

Çalışmada kullanılan veriler 2011-2017 yıllarını kapsayacak şekilde Transfermarkt GmbH & Co. KG kuruluşuna ait veri tabanı kullanılarak bu dönemde süper lig de devam eden 8 futbol kulübü için ele alınmıştır. Çalışmada öncelikle serilerin durağan olup olmadığı LLC panel birim kök testi ile sınanmış, serilerin düzeyde durağan olduğu belirlenmiştir. Pedroni ve Kao Eşbütünleşme Testi ile uzun dönem etkileşim ortaya konmuş; piyasa değeri ile süper lig başarısı arasındaki etkileşim kısa ve uzun dönem olarak panel ARDL yöntemi ile tespit edilmiştir. Bu iki değişken arasındaki

nedensellik ilişkisi de Granger analizi ile ortaya konmuştur. Ayrıca kısa dönem hata düzeltme modeli kat sayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır, bu sonuç kısa dönemdeki dengesizliklerin uzun dönemde dengeye gelerek kendiliğinden ortadan kalktığını kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak birlikte değerlendirildiğinde kısa dönemde piyasa değerinin süper lig puan durumu üzerinde ve süper lig puan durumunun piyasa değerlerinde bir etkisi olmadığını gösterirken uzun dönemde güçlü bir pozitif yönlü ilişkiyi beklenen doğrultuda bize sağlamaktadır.

Ülkemizde futbol kulüplerinin altyapı harcamalarına verdiği önem ve destek artırılarak bu artış yerel kaynaklar kullanılarak sağlanması mümkün hale gelebilecek olup aynı zamanda futbol kulübünün en büyük gider kalemleri arasında yer alan futbolcu ithalatının önüne geçerek kulübün finansal gücünün artırılabilmesi mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: futbol, futbol ekonomisi, piyasa değeri, futbol kulübü, değer, futbol tarihi.

THE ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE FOOTBALL TEAMS AND THE SUPER LEAGUE SUCCESS AND MARKET VALUE

Furkan BÜTÜN

**Nuh Naci Yazgan University, Graduate School of Social Sciences
MSc in Economics, Thesis, February 2019
Supervisor: Prof. Dr. Alper ASLAN**

ABSTRACT

Football, that has existed since the 19th Century, is not only a branch of professional sports but also a decisive industry that shapes economies of countries.

Football has become a global sector as well as a form of professional sports in Turkey as it has in other parts of the world. Especially, in the recent years, football has acquired a sense of importance in Europe and in the whole world by means of success in sports and economic development. The main reason of this elevation in importance is the considerable success of Super League football teams. On the other hand, at the background of this success lies the financial robustness and athletic accomplishment of the football clubs.

Brand items, stock market income, publication income, advertisement income, sponsorship, brand value and transfer payments that constitute the main elements of the budget of football, designate the economic welfare of sports clubs and effect the market value of those clubs.

Unlike the existing literature on the topic, this thesis uses the market value that is designated by the value of football players and the points gained in the super league as variables; and analyzes the short-term and long-term interactions.

The data used is acquired from Transfermarkt GmbH & Co. KG on the years 2011-2017, on the eight football teams that were in the super league in that period. In this study, whether the series are fixed is tested by the LLC unit root test, and it is proven that the series are fixed on the level. The long-term interaction is proven by the Pedroni and Kao cointegration test; the correlation between the market value and the super league success is proven through panel ARDL method. The causality between these two variables is analyzed and put forth via Granger analysis. The short-term correction model factor is

negative and meaningful statistically. This result proves that the instability observed in the short-term is neutralized in the long-term.

To sum up, in the short-term it is observed that the Super League score and the market value do not have a reciprocal affect, and yet, the data indicates a strong and positive correlation in the long-term as expected.

In Turkey, by increasing the investment and support of the football clubs on the infrastructure, and by achieving this support through local resources, one of the most considerable expenses of a football club, that is importing players, will be eliminated.

Keywords: football, football economy, market value, football club, value, football history.

İÇİNDEKİLER

FUTBOLDA SPORTİF BAŞARI İLE PİYASA DEĞERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

Sayfa

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK SAYFASI.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI.....	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

FUTBOL KAVRAMI, FUTBOLUN TARİHİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Futbol Hakkında Temel Bilgiler.....	2
1.2. Futbolun Tarihi Ve Tarihsel Gelişimi.....	3
1.2.1. Çin’de Futbol.....	4
1.2.2. Mısır’da Futbol.....	5
1.2.3. Amerika’da Futbol.....	7
1.2.4. Avrupa’da Futbol.....	9
1.3. Türklerde ve Türkiye’de Futbol.....	12
1.4. Futbolun Tarihsel Gelişimi Değerlendirmesi.....	13

2. BÖLÜM

FUTBOLUN KURUMSALLAŞMA SÜRECİ VE FUTBOL ENDÜSTRİSİ

2.1. İngiltere’de Futbol ve Futbolun Kurumsallaşma Süreci.....	14
--	----

2.2. Türkiye’de Futbolun Kurumsallaşma Süreci.....	20
2.3. Küreselleşme	24
2.3.1. Küreselleşmenin Tanımı	24
2.3.2. Küreselleşmenin Tarihçesi	25
2.3.3. Futbolun Küreselleşme Süreci.....	27
2.4. Futbol Endüstrisi.....	32
2.4.1. Futbol Kulüplerinin Temel Gelir Kalemleri	36
2.4.2. Literatür Çalışması ve Futbol Endüstrisinin Akademik Gelişimi	43
2.4.3. Türkiye’de Futbol Endüstrisi ve Temel Gelirleri	45
2.5. Futbolun Kurumsallaşma, Endüstrileşme ve Küreselleşme Sürecinin Değerlendirmesi.....	47

3. BÖLÜM

TÜRK FUTBOL TAKIMLARININ BAŞARI VE PİYASA DEĞERLERİNİN İNCELENMESİ

3.1. Hedefler, Amaçlar ve Kapsam	49
3.1.1. Futbolda Sportif Başarı Kriteri.....	50
3.1.2. Takımların Piyasa Değerleri.....	52
3.2. Metodoloji	54
3.3. Çalışmada Kullanılan Veri Seti	57
3.4. Sonuçlar ve Değerlendirme	60
SONUÇ VE ÖNERİLER	61
KAYNAKÇA.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.62
ÖZGEÇMİŞ	66

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Literatür Tablosu.....	44
Tablo 2. Avrupa’da 2011-2016 yılları arası en çok forma satan kulüp.....	46
Tablo 3. 2010/2011-2016/2017 Sezonu Çalışmamızda Kullanılacak Takımların Transfer Hesap Bakiyesi ve Transfer Sayıları	52
Tablo 4. Levin-Lin-Chu Birim Kök Testi Sonuçları.....	54
Tablo 5. Panel Eşbütünleşme Test Sonuçları	55
Tablo 6. Panel ARDL (PMG) Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken: log_piyasa değeri)	58
Tablo 7. Panel ARDL (PMG) Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken: log_puan).....	59
Tablo 8. Pairwise Granger Nedensellik Analizi.....	60

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.	Çin’de Topla Oynanan Oyunu Betimleyen Resim.....	4
Şekil 2.	İngiltere Stirling’s Smith Müzesinde Sergilenen 450 Yıllık Bir Top	6
Şekil 3.	Aztekler’in Ayak Topu Oynadıkları Oyun Sahası	7
Şekil 4.	Eski Yunan Tarihine Işık Tutan Top Oynayan Adamı Betimleyen Kabartmalı Taş	10
Şekil 5.	1800’lü Yılların Avrupası’nda Oynanan Futbolu Temsilen Çizilmiş Resim	11
Şekil 6.	Uppingham Futbol Takımının Fotoğrafi	16
Şekil 7.	Futbolun Endüstrileşme Süreci	33
Şekil 8.	Dünyanın En Değerli 50 Futbol Markasına Sahip Kulüpler ve Ülke Bazında Yüzdesel Oranları.....	47
Şekil 9.	1959-2012 Yıllarında Liglerin İçeriğindeki Şampiyon Olan Takım Sayısı ...	51
Şekil 10.	2010/2011-2016/2017 Sezonu Çalışmamızda Kullanılacak Takımların Transfer Hesap Bakiyesi Grafiği.....	53

GİRİŞ

Günümüzde dünyadaki üç milyar insanı doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemiş olan futbol ile gerek tarihi gerek yapısı ile alakalı birçok araştırma yapılmıştır. Futbol ülkelerin ekonomilerine yön verebilecek kadar yüksek miktarda tutarları içinde barındıran bir endüstri haline gelmiştir.

Futbol bir dizi oyuna verilen genel bir isim olmasına karşın günümüzde en çok bilineni ayaktopu, soccer olarak nitelendirilen oyundur. Bunun yanı sıra Amerikan futbolu, Rugby, Avusturalya futbolu, Kanada futbolu, Galler futbolu gibi farklı oyunlarda bulunmaktadır. Futbola benzeyen yapının tarihi M.Ö. 3000 yıl öncesine kadar uzanmakta olduğu bilinmektedir. Günümüzdeki halinin temeli ise 19. Yüzyılda atılmış olup günümüzde spor dalı olmasının yanında ülke ekonomilerine yön veren bir endüstri halini almıştır. Türklerdeki futbola benzer yapının izleri ise 11. Yüzyıla ulaştığı Kaşgarlı Mahmut'un "Divan-ı Lûgat-it Türk" adlı eserinden anlaşılmaktadır. Futbolun dünyada küreselleştiği, şekillendiği, endüstri halini aldığı yıllarda Osmanlı Devleti'nin gerileme ve dağılma dönemlerine denk gelmesinden dolayı futbol gelişimi ülkemizde Avrupa ülkelerine göre biraz daha geç başlamıştır.

Futbolun dünya futbolundaki kurumsallaşma süreci 1860 yıllarında İngiltere'de başlamıştır. Diğer Avrupa ülkelerine ve diğer kıtalara hızla yayılmıştır. İlk futbol kulübünün kurulması, futbol oynayan okullar arası ilk maçın yapılması, ilk defa futbolcuya para ödenmesi, ilk düzenli maçların yapılması, ilk futbol kural setlerinin oluşturulması, ilk futbol federasyonu yapılanması, futbolun Amerika ve Avrupa kıtalarına yayılması ve sonrasında küreselleşme ve Türkiye'deki durumu bu çalışmada detaylı olarak incelenecektir.

Yapılacak olan çalışmada ise amacımız literatüre katkı sağlamak için futbolcu temelli piyasa değeri ile süper lig başarı puanları arasındaki ilişkiyi çift yönlü inceleyerek futbol kulüplerine yön verecek sonuçlara ulaşmaktır. Çalışmada futbolun tarihi ve tarihsel gelişimi, futbolun kurumsallaşma süreci, endüstri olarak futbolun incelenmesi, temel gelir kalemleri, küreselleşmenin tarihçesi ve futbolun küreselleşmedeki yeri detaylı olarak anlatıldıktan sonra futbol takımlarının başarı ve futbolcu temelli piyasa değerleri arasındaki ilişkinin analizi yapılabilmesi için parametreler, veri seti, modelin tanıtılması ve oluşturulması anlatılıp analiz yapılacaktır.

1. BÖLÜM

FUTBOL KAVRAMI, FUTBOLUN TARİHİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Futbol bir dizi oyuna verilen genel bir isim olmasına karşın günümüzde en çok bilineni ayaktopu, soccer olarak nitelendirilen oyundur. Bunun yanı sıra Amerikan futbolu, Rugby, Avusturalya futbolu, Kanada futbolu, Galler futbolu gibi farklı oyunlarda bulunmaktadır.

Bu bölümün alt başlıklarında futbol hakkında temel bilgiler, futbolun tarihi ve tarihsel gelişimi, Türklere ve Türkiye’de futbol incelenecek ve değerlendirilmesi yapılacaktır. İkinci bölümde İngiltere futbol tarihi, kurumsallaşma ve endüstrileşme süreci detaylı olarak incelenecektir.

1.1. Futbol Hakkında Temel Bilgiler

Futbol veya eski zamanlarda benzeyen oyun şekillerinin temel amaçları yuvarlak ya da küresel şeklindeki topu hareket ettirerek sayı yapmak, puan almak amacına dayanmasıdır. Futbol kelimesi ilk defa 1409 senesinde İngiliz literatürüne eklenmiştir (İkiz, 2010).

Günümüzden yaklaşık 5000 yıl öncesindeki top oyunlarının farklı şekillerde oynanmasının yanı sıra oyunun oynanma amaçlarının da farklılıklar sergilediği bu kaynaklardan anlaşılmaktadır. Bu amaçlardan bir tanesi hokkabazların halkı eğlendirmek için topu ayaklarında sektirmeleridir.

Bahsedilen eğlendirme amaçlarının dışında ayaktopu oyunları askeri amaçlarla da kullanılmıştır. Örneğin, M.Ö. 2697 yıllarında yaşamış olan Çin İmparatoru Huang-Ti’nin ayak topu oyunlarını askeri eğitim amacıyla kullanmış olduğu anlaşılmaktadır. Askeri amaçla oynatılan bu oyun biçiminde askerlere top ile çeviklik talimi yapılırken, topu iki direk arasından geçirilmesi hedeflenmektedir (Türkiye’de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi, 2003, s. 30)

Günümüzde küçükten büyüğe yüksek oranda herkesin ilgisini çeken futbol sporunun, ilk ne zaman ve nerede oynandığı net bir şekilde bilinmemekle beraber, geçmişi MÖ.3000’li yıllara kadar uzanır. Bu araştırmalar kapsamında futbol sporunun ilk

oynandığı bölgeler ise Asya'da Türklerin yaşadığı Orta Asya, Çin, Japonya, İtalya, Fransa ve İngiltere'dir.

1.2. Futbolun Tarihi ve Tarihsel Gelişimi

Günümüzde, Amerikan futbolu, Rugby, Avustralya futbolu, Kanada futbolu, Galler futbolu gibi oyunların ortak tarafı yuvarlak ya da küresel şeklindeki topu hareket ettirerek sayı yapmak, puan almak amacına dayanmasıdır. Futbol kelimesi ilk defa 1409 senesinde İngiliz literatürüne eklenmiştir (İkiz, 2010).

Günümüzden yaklaşık 5000 yıl öncesindeki top oyunlarının farklı şekillerde oynanmasının yanı sıra oyunun oynanma amaçlarının da farklılıklar sergilediği bilinmektedir. Örneğin bu amaçlardan bir tanesi hokkabazların halkı eğlendirmek için topu ayaklarında sektirmeleridir.

Bahsedilen eğlendirme amaçlarının dışında ayaktopu oyunları askeri amaçlarla da kullanılmıştır. Örneğin, M.Ö. 2697 yılında yaşamış olan Çin İmparatoru Huang-Ti'nin ayak topu oyunlarını askeri eğitim amacıyla kullanmış olduğu anlaşılmaktadır. Askeri amaçla oynatılan bu oyun biçiminde askerlere top ile çeviklik talimi yapılırken, topu iki direk arasından geçirilmesi hedeflenmektedir (Türkiye'de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi, 2003, s. 30)

Günümüzde büyük rahavet gören, büyük kitleleri arkasından sürükleyen futbolun, ilk olarak kimlerin nerede hangi tarihte oynandığı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bazı tarihi buluntulara istinaden söyleyebiliriz ki ilk futbol topu benzeri top M.Ö. 2500 yıllarına ait olduğu bilinmektedir ve Kahire, Berlin ve Londra müzelerinde sergilenmektedir. Sonraki alt başlıklarda Mısır'da Futbolun içerisinde detaylı olarak inceleyeceğiz. Asya'da Türklerin yaşadığı Orta Asya, Çin, Japonya, İtalya, Fransa ve İngiltere değişik kaynaklara göre futbolun ilk oynandığı bölgelerdir. Ancak günümüz futbol kurallarını temeli İngiltere'de 1800'lü yıllarda atılmıştır. İngiltere futbol tarihini ve günümüzdeki kurumsallaşma, endüstrileşme sürecini ikinci bölümde "Futbolun Kurumsallaşma Süreci ve Futbol Endüstrisi" başlığı altında detaylı olarak incelenecektir.

1.2.1. Çin’de Futbol

Yaklaşık olarak onlu gruplardan oluşan bu oyunda iki takım oyuncuları dört köşeli bir oyun sahasında topu yaklaşık beş metre yüksekliğinde ve fileyle örülmüş kaleye sokmayı amaçlamaktadırlar (Bora, Horak, Wolfgang, & Reiter, 2001, s. 27). Huang-Ti hanedanlığı zamanında asırlarca oynanmış bu oyunda on bir adet kural ihlali söz konusudur. Bu kayıtlara geçen ilk futbol örneği daha sonra Avrupa futboluna bazı benzer özellikleri olsa da önemli bir noktada ayrılmaktadır. Bu oyunda oyuncuların birbirlerine fiziksel teması yoktur (Stemmler, 2000, s. 14). Orta Asya Türkleri hakkında "La Tartarie" isimindeki Fransızca yapıtta, Tsang şehrinde, kadınlar ve erkeklerden oluşan karışık takımların ayak topu oynadıkları belirtilmektedir. Türk düşünürü Kaşgarlı Mahmud, 1072-1074 yılları arasında yazdığı "Divan-ı Lügat-i Türk" de eski Türk boylarının Orta Asya’da "Tepük" adıyla bir tür ayak topu oyunu oynadıklarından bahsedilmektedir.

İlk ayak topunun Çin’de oynandığına yönelik geniş bir mutabakat söz konusudur. Bu medeniyetin geliştirdiği ayak topu oyunlarının gerek amacı gerekse de oynanma biçimi itibarıyla tek bir amaç ve oyun biçimi söz konusu değildir.

Şekil 1. Çin’de Topla Oynanan Oyunu Betimleyen Resim

Kaynak: <http://tarihtenanekdotlar.blogspot.com/2016/02/707-futbolun-tarihi.html>

Günümüzdeki durumu ise; Çin hükümeti, spor endüstrisini toplam 800 milyon doları aşan bir ölçekte ve 2025 yılına kadar GSYİH'sının en az %1'ini karşılayacak bir resmi plan yapmak için bir plan yayınladı. Sonuç olarak, Çin'in genel ekonomisine kıyasla yavaş yavaş büyüyen Çin'in spor endüstrisi hızla gelişiyor. Yoğun piyasa talebi ve büyük gelişme potansiyeli göz önüne alındığında Profesyonel Futbol, açıkçası tüm spor endüstrisinin en önemli sütunlarından biridir (Yang, 2016, s. 2).

2009 yılındaki adli müdahaleden itibaren, Çin'de profesyonel futbol önemli ölçüde değişmiştir. Çin'in önde gelen patronları, profesyonel futbol kulüplerini satın alarak, uluslararası lider oyuncularını transfer ederek ve yayın hakları elde ederek büyük yatırımlar yapmışlardır.

Çin kulübü 2013 ve 2015'te iki kez Asya Şampiyonu Ligi şampiyonluğunu kazandı. Çin Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu tarafından 2015 yılında yayınlanan Çin Futbolunun Orta ve Uzun Vadeli Gelişim Planı, 2025 yılına kadar "dünya standartlarında profesyonel futbol ligi" oluşturma hedefini de gündeme getirmiştir (Yang, 2016, s. 3).

1.2.2. Mısır'da Futbol

Futbol sporunun Eski Mısır Medeniyetinde de oynandığı farklı kaynaklarca kanıtlanmıştır. Bu medeniyetin iklimsel yapısı sayesinde günümüze ulaşan duvar resimlerinde yer alan top oynayan insan figürleri, bu iddianın doğruluğunun göstergesi olmaktadır. Ayrıca Mısır'da Merruka mezarlarındaki duvar resimlerinde çeşitli sporcu figürleri de bulunmaktadır (Apaydın, 2000, s. 2).

Ayak topunun tarihine ışık tutacak örneklerden biri de Mısır'dır. Mısırlılar deriden veya sık dokunmuş ketenden yapılmış ve saman, tohum kabukları, kepek ya da yosun malzemelerini doldurarak yaptıkları futbol topunu ayak ile ilk oynayan medeniyetlerdendir (Akpınar, 2008, s. 24).

Daha sonraki süreçlerle ilgili olarak çeşitli kaynaklarda Arapların topla çeşitli oyunlar oynadıklarına ait bulgular vardır. Örneğin, beşinci Abbasi Halifesi Harun Reşid yönetimindeki Arapların sıklıkla top oyunları oynadıkları ileri sürülmektedir. Harun Reşid'in döneminde nedimler top oyunlarında, avcılıkta, ok atmada, özellikle de satrançta usta olması gerekmektedir (Clot, 2007, s. 50).

Mısırlıların futbol tarihindeki en önemli katkıları Mısır'ın iklimi sayesinde günümüzden 2500 yıl öncesinde oynanan topların günümüze değin gelmesini sağlamıştır.

Bu topların örnekleri bugün Kahire, Berlin ve Londra'daki müzelerde sergilenmektedir (Türk Futbol Tarihi, 1992, s. 7).

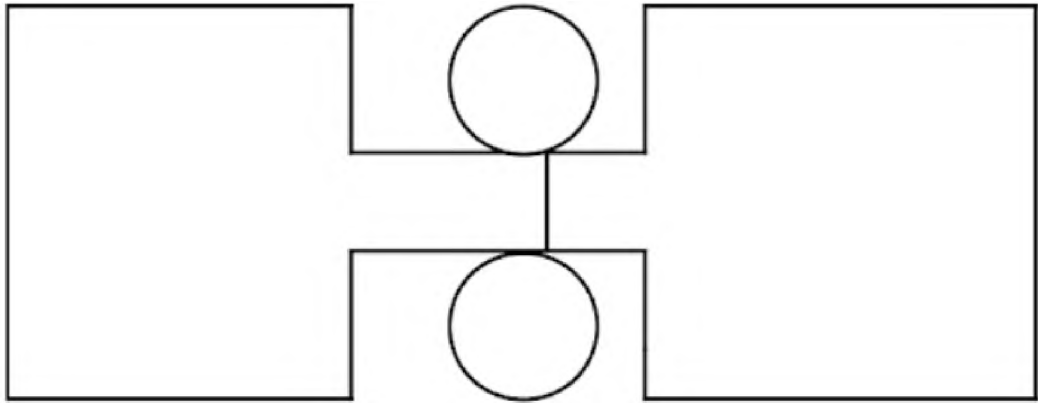
Şekil 2. İngiltere Stirling's Smith Müzesinde Sergilenen 450 Yıllık Bir Top

Kaynak: <https://onedio.com/haber/futboldan-tenis-e-basketboldan-gures-e-kadar-spor-tarihinin-ilklerinden-olusan-15-bilgi-851524>

1.2.3. Amerika’da Futbol

Futbolun bugün oynanan şeklinin 19.YY. da oluşturulmuştur ancak Amerika kıtasındaki ayak topunun tarihide çok eskilere dayanmaktadır. Bu kıtada da futbolun hangi tarih itibarı ile oynanmaya başladığı kesin olarak bilinmese de Peru ve Meksika’daki yaşayan yerli halkın topla futbola benzer oyunlar oynadıkları tarihi tapınak, anıt gibi yerlerin duvar kabartmalarından, bölgede bulunan heykellerden anlaşılmaktadır. Bu konuya ışık tutabilecek bir olay ise İspanya’ya getirilmiş olan Azteklerde yapılan gözlemlerdir.

Aztekler “tiachtli” isimli bir oyun oynamaktadırlar, bu oyunu oynadığı alanlar “tlahtli” isimli tapınakların parçasıdır. Popülaritesi artan bu “tiachtli” isimli oyun ile Mayaların “pok-a-tok” adlı oyunlarına son derece benzemektedir. Tiachtli oyunu iki takım arasında yüksek duvarla çevrilmiş, uzunluğu 166 metre, genişliği 68,5 metre olan ve şekli dikdörtgen olan sahada oynanıyordu. Oyunun amacı eller kullanılmadan topun 10 metre yükseklikte bulunan ve farklı şekillerde dizayn edilmiş çemberden içeri sokulması veya topun rakip sahaya gönderilmesidir. Oyuncular deri eldiven giyerek 3-4 kilogram ağırlığındaki toplarla oynanıyordu. Bu oyun Aztekler için dini simgeler taşımaktadır. Aztekler’de oyun alanı yeryüzünü, orta çizgi gece ve gündüzü, top da güneşi simgelemektedir. Oyun alanı Şekil-1’de gösterildiği gibi iki taraflı bir “T” biçimindedir (Ongan & Demiröz, 2010, s. 37).

Şekil 3. Aztekler’in Ayak Topu Oynadıkları Oyun Sahası

Kaynak: http://www.pleasantridge.k12.ca.us/magnolia/studentlinks/websites78/social_studies/aztec-inca-maya/aztec.html

“Amerika kıtasında Aztek medeniyetinde de futbol oyununa M.Ö. 1500’lü yıllarda rastlanmaktadır. Aztekler’in oynadığı oyunlar da diğer bölgelere de yayılmıştır. Meksika’da futbol kutsal oyun olarak nitelendirilmektedir. Oyun hem izleyici futbolu hem astrolojik inceleme hem de siyasal girişim olarak betimlenmektedir. Bu çağlarda soylular tarafından oynanan kralların yarış/rekabet oyunuydu. Oynayanlar ve seyirciler için laik ve dinsel anlamı vardı” (Erdoğan İ. , 2008, s. 13). Ayrıca futbol, Latin Amerika’da, askeri diktatörlerin en önemli meşrutiye alanlarından birisini oluşturmuştur. Asker eğitiminde ve rekabet amacıyla yapılan topla oynanan yarışlar yapılmıştır.

Günümüzde Amerika’da Futbol ise, Amerikan erkek milli futbol takımı, 1986 yılından bu yana ilk kez 2018 yılında Rusya’da yapılan Dünya Kupası finallerine katılma hakkı elde edemedi. Amerikan Futbol Federasyonu Sözcüsü Michael Kammarman, Amerika’da futbolun günümüzde daha önce hiç olmadığı kadar çok ilgi gördüğünü söylüyor. Spor televizyonu ESPN’in 2014’te yaptığı bir anket, Amerika’da profesyonel futbola olan ilginin 12 ila 17 yaş arasındaki gençler açısından beyzbola duyulan ilgiyle aynı seviyede olduğunu ortaya çıkarmıştı. 2018 tarihli Gallup anketiyse futbolun, Amerikan futbolu, basketbol ve beyboldan sonra Amerika’daki en popüler dördüncü spor dalı olduğunu gösteriyor. Aynı ankete göre Amerikalıların yüzde 37’sinin izlemeyi en çok sevdiği spor dalı, Amerikan futbolu. Bunu yüzde 11 ile basketbol, yüzde 9’la beysbol, yüzde 7 ile de futbol izliyor (Hilburn, 2018).

Amerika’nın 1994 Dünya Kupası’na ev sahipliği yapması, Amerika’da futbol açısından bir dönüm noktası olduğu yukarıdaki satırdaki anket sonuçları ile desteklenmektedir. 1994 Dünya Kupası’nın elde edilen gelir ve izleyici sayısı açısından şimdiye kadarki en başarılı Dünya Kupası olduğunu ve bunun, tüm dünyaya, Amerika’da futbolun ciddiye alındığını belirtmektedir. 1994 Dünya Kupası’ndan iki yıl sonra Amerikan Profesyonel Futbol Ligi, ilk sezonuna başlamıştır. O zamandan bu yana ligdeki takım sayısı 12’den 23’e çıkmıştır. Önümüzdeki süreçlerde Amerika ligindeki takım sayısının daha da artması beklenmektedir. 2014’te stadyumlardaki ortalama izleyici sayısı 19 bin civarındayken günümüzde %20 seviyelerinde artış göstermiştir. Aynı zamanda Amerika’da kadın futbol takımlarının başarısının da bu sporun sevilmesine büyük katkı sağlamaktadır. Olimpiyat ve Dünya Kupası şampiyonlukları bulunan Amerikan Kadın Milli Futbol Takımı, dünya sıralamasında birinciliği uzun zamandır korumaktadır.

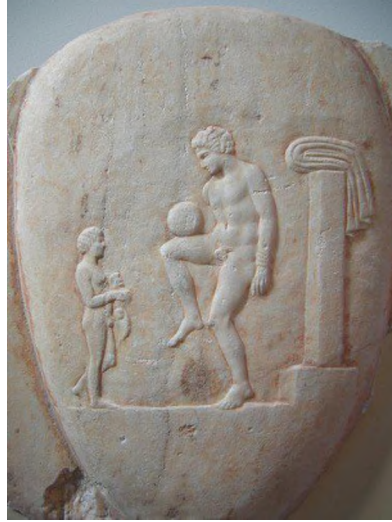
Amerikan Futbol Federasyon Sözcüsü Michael Kammarman Amerika’da futbolun durumu ile ilgili yaptığı röportajda çıkarımda bulunduğu hususlar aşağıda belirtilmiştir (Hilburn, 2018).

- Kadın milli takımının 1999 Dünya Kupası’nı almasının da Amerika’da futbolun geldiği seviye açısından bir dönüm noktası olduğunu, Latin kökenli Amerikalıların da futbolun sevilmesinde büyük payı olduğunu, kısa süre önce yapılan bir ankete göre Latin kökenli Amerikalıların yüzde 56’sı, Dünya Kupası olmayan yıllarda da futbolu yakından takip ettiğini,
- Milenyum kuşağının da futbola ilgisi giderek arttığını. Milenyum neslinin futbolu birçok açıdan sevdiğini, futbolun oluşturduğu toplumsal heyecanın, taraftar olma coşkusunun ve futbolun tüm dünya tarafından izlenmesinin her toplumda, ülkede olduğu gibi Amerika içinde de payı bulunduğunu,
- Teknolojinin de futbolun Amerika’daki popülaritesinin artmasına katkıda bulunduğunu, FIFA Dünya Kupası temalı video oyunlarının gerek futbol gerekse oyun tutkunları tarafından çok sevildiğini, bu gibi oyunlar sayesinde Amerikalıların Arjantinli Lionel Messi ve Portekizli Cristiano Ronaldo gibi yıldızları tanıma imkânı bulduğunu,
- 1990-2014 arasında Amerika’da futbol oynayan genç sayısı yüzde 89 oranında arttığını, 2015’te Amerika’da neredeyse 25 milyon kişinin futbol oynadığını, bu rakamında Amerika’yı Çin’in ardından dünyada en çok futbol oynanan ikinci ülke konumuna taşıdığını belirtmiştir.

1.2.4. Avrupa’da Futbol

Yunanlı ünlü şair Homeros’un en bilinen yapıtlarından “Odisea” da top oynayan insanlardan söz edilmiştir. M.Ö. 100’lü yıllarda Yunanlılar bu bahsettikleri oyunu 15’er kişilik gruplar halinde ve belirli kurallar çerçevesinde “Episkyres” ismini vererek oynamışlardır (Futbol Hakkında Herşey, 15).

Şekil 4. Eski Yunan Tarihine Işık Tutan Top Oynayan Adamı Betimleyen Kabartmalı Taş

Kaynak: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a2/Ancient_Greek_Football_Player.jpg

İtalyanlar futbola “Giuocu del Calcio” olarak adlandırmıştır. İtalyanlara göre futbol oyunu Dünyanın çeşitli yerlerinde sömürgeci yapısıyla faaliyet gösteren İngiltere futbolu İtalya ile tanıdığı iddia edilmektedir. İngiltere’ye krallık döneminde Jul Sezar’ın lejyonerleri vasıtasıyla gittiği belirtilmektedir.

Modern futbol oyununun ortaya çıkış tarihi 26 Ekim 1863 olarak bilinmektedir (Türkiye Futbol Federasyonu, 2014). Bu kabul edilen tarihte on bir kulüp yöneticisi, Londra’da futbol dünyasının ilk federasyonu olan İngiltere Futbol Federasyonu’nun kurulmasında ilk adımı atmışlardır. İlk Milli Futbol Federasyonunun oluşturulması ile, futbol oyunu sadece iki takımın bir topu rakip kaleye atmak için yaptıkları rastgele bir mücadele olmaktan çıkmış, belirli kurallar çerçevesinde oynanan bir oyun haline gelmiştir. İkinci bölümde detaylı olarak değerlendirilecektir.

Şekil 5. 1800'lü Yılların Avrupası'nda Oynanan Futbolu Temsilen Çizilmiş Resim

Kaynak: <https://futbolhakkindahersev.wordpress.com/2011/03/15/post-1/>

1880 yılından sonra tüm Dünya'da futbol oyununun gelişmesi ile ilgili adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda futbol kulüplerinin yöneticileri, takımlarında daha iyi oyuncular oynatabilmek için yabancı çevrelere iş imkânı sağlayarak, iyi futbolcular alma yoluna gittiler. Hatta buna örnek olarak Glasgow'dan Darwen şehrine futbol oynamak için getirilen İskoçyalı futbolcular Dünyadaki ilk profesyonel futbolcular olmuşlardır.

Futbolun oyun içi ve dışı kurallarını düzenleyip, uygulamak, anlaşmazlıkları çözümlmek ve denetlemek yetkilerini elinde bulunduran "International Board" İngiltere, İskoçya, Kuzey İrlanda tarafından 1882 senesinde kurulmuştur. Bu kuruluş, 1886 senesinden sonra ulusal federasyonların içerisinde en yetkili kurum olmuştur. Sonrasında 1905 senesinde FİFA (Uluslararası Futbol Federasyon Birliği)'ya katılan "International Board" ve diğer üyelerden seçilen dört temsilci daha eklenmiştir. Bu kurum toplamda

sekiz üye ülke temsilcisinden ve 20 kişilik bir kuruldan oluşur. Bu kurul ve kişiler tarafından yönetilir.

15 Haziran 1954 senesinde Basel İsviçre’de kurulan UEFA (Avrupa Futbol Federasyonları Birliği)’nin düzenlediği Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası 1956 yılında, Avrupa Kupa Galipleri Kupası ise 1963 yılında oynanmaya başlamıştır.

FİFA’nın 1986 Meksika Dünya Kupasından itibaren yaptığı çalışmaların sonucu olarak, 1991-1992 futbol sezonunda daha çok gol atılmasını sağlamak ve oyunu hızlandırmak amacıyla oyun kurallarını ciddiyle yeniden gözden geçirip, kurallarda önemli değişikliklerde bulunmuştur. Avrupa Adalet Divanı, 1995 yılında Belçikalı Futbolcu Bosman’ı kuralların haricinde yaptığı transferde haklı bulması Avrupa Birliği Ülkelerindeki transfer sistemini bozmuştur. Bu sürecin devamında ise UEFA 1996 senesinden başlayarak yabancı oyuncu transfer sistemini serbest bırakmıştır.

FİFA, 1991-1992 futbol sezonunda oyunu hızlandırmak ve daha çok gol atılmasını sağlamak amacıyla 1986 Meksika Dünya kupasından itibaren yapılan çalışmaların sonucunda, oyun kurallarını ciddi olarak yeniden gözden geçirmiş ve kurallarda önemli değişiklikler yapmıştır. 1995 yılında Avrupa Adalet Divanı’nın Belçikalı futbolcu Bosman’ı kural dışı olarak yaptığı transferde haklı görmesi, AB Ülkelerinde transfer sistemini değiştirmiş, UEFA 1996 yılından başlayarak yabancı transferini serbest bırakmıştır (İkiz, Futbolun Tarihsel Gelişimi, 2010).

Günümüzde ise yenilenmiş oyun kuralları ile, gelişen teknolojinin futbolda kullanılması, yapılan yatırımlar, modern futbolu seyretmesi keyifli, hızlı ve bol gollü bir oyun haline gelmiştir.

1.3. Türklerde ve Türkiye’de Futbol

Diğer medeniyetlere benzer bir şekilde Orta Asya Türklerinde de futbolun tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. Çinli bir seyyah olan Hiuan, Orta Asya Türklerini anlattığı “La Tartarie” (Tatarlar) isimli kitabında, Tsang bölgesinde yaşayan kız ve erkeklerden oluşan karışık takımların ayak topu oynadıklarını ve büyük mabetlerde sık sık ayak topu müsabakaları yapıldığını, bu oyunlarda el kullanılmadan oynandığı, kafa ve ayak ilae vurularak topun rakip kaleye atılmaya çalışıldığını yazmıştır (Akpınar, 2008, s. 8).

Diğer kaynaklardan bir tanesi de Türkçenin ilk sözlüğü dil bilgisi kitabı olan Divan-ı Lügati't Türk'te geçmektedir. Eserin yazarı Kaşgarlı Mahmut'tur 1072 ile 1074 yılları arasında yazdığı bilinmektedir. Mahmut bu kitapta Türk boylarının “Tepük” adında bir oyun oynadıklarından bahsetmektedir. Farklı bir kaynak ise Seyit Ali Ekber'in yazdığı “Hitayname” isimli kitaptır. Seyit Ali Ekber bu eserde ayak topundan bahsetmektedir (Akpınar, 2008, s. 9).

Tarih-i Timur isimli eserde Timur döneminde yaşayan Türklerin kuzu postu kullanarak yapılmış, havayla doldurulmuş toplardan bahsedilmektedir. Eser Ayasofya Kütüphanesinde 3029 numaralı kayıta yer almaktadır. Eserde topla el ile dokunmanın ve belirtilen çizginin dışına çıkarılması yasaktır. Türkler yüzyıllar boyunca bu oyunu orta asyada “Tepük” adını vererek oynamışlardır (Akpınar, 2008, s. 8).

Türkiye'de ise futbol ilk defa 1877'de İzmir'de Alsancak ve Konak çevresinde yaşayan Levanten aileler arasında oynanmıştır. Bu durum, 1898'de İngilizler ile birlikte Selim Sırrı Tarcan'ın da bu oyuna ortak olmasına kadar devam etmiştir. Devamındaki 15 yılda futbolun palazlanmasıyla gerçek bir mücadeleye dönüşmüştür (Güneş, 2010, s. 8).

1.4. Futbolun Tarihsel Gelişimi Değerlendirmesi

Bu kaynaklardan da anlaşılacağı üzere Türklerde futbolun tarihi azımsanamayacak kadar eskiye gitmektedir. Ancak futbolun dünyada küreselleştiği, şekillendiği, endüstri halini aldığı yıllarda Osmanlı Devleti'nin gerileme ve dağılma dönemlerine denk gelmesinden dolayı futbol gelişimini ülkemizde Avrupa ülkelerine göre biraz daha geç başlamıştır. Ulaşabilen bilgiler ile futbola benzeyen yapının M.Ö. 3000'li yıllarda Çin'de başladığını, futbol kelimesinin literatüre İngiltere'de 1409 senesinde girdiğini görmekteyiz.

Kitleleri spor ve kadınla oyalayarak, idaresini sağladığını ifade etmiş idareciler, yöneticilerde olmuştur. “Kitlelere, nasıl bir yöntemle, uzun süreli olarak hükmedilebilir?” sorusu sorulduğunda, “onları uyutarak” cevabını vermiş olan siyaset adamları mevcuttur. Futbol spor dalının, kitlelerin topluluk halinde denetlenmelerini, kültürel takibi düşünemeyen, gerçek hayattan uzaklaştırılmalarını sağlayan bir afyon olduğu iddia edilmektedir (Popüler Futbol Kültürü ve Milliyetçilik, 1993, s. 27). Marx'ın eserinde bahsettiği; “insanların acılarını, hiç değilse geçici olarak dindiren afyonlardan...” bahsettiği metinlerden futbolu kastettiğini iddia eden sosyologlar bulunmaktadır.

İspanyol lider, diktatör Salazar'ın uzun süre ayakta kalmış olan diktatörlüğünün sebebini 3-F formülüne (Fiesta (eğlence), Foda (müzik) ve Futbol) göre açıklayan siyasetle ilgilenen bilim insanları olmuştur. Ek bilgi olarak önceki dönem İspanya başbakanlarından Francisko Franco, iç siyasetin ardından ülkeyi 36 sene boyunca yönetmiştir ve Bernabeau stadyumu yapımı öncesi “bana 150.000 kişilik bir uyku tulumu yapın” dediği bilinmektedir (“Gol Atan Galip” Futbola Sosyolojik Bir Bakış, 2000, s. 31). Bu kaynaklardan yola çıkarak futbolun kurumsallaşma, endüstriyelleşme ve küreselleşme sürecine bir sonraki bölümde detaylı olarak yer vereceğiz.

2. BÖLÜM

FUTBOLUN KURUMSALLAŞMA SÜRECİ VE FUTBOL ENDÜSTRİSİ

Futbolun dünya futbolundaki kurumsallaşma süreci ve endüstri olarak gelişmesi, aşağıdaki bölümlerde; ilk futbol kulübü, ilk kural setlerinin oluşması, ilk milli futbol maçının yapılması, futbolun Güney Amerika ve Avrupa Kıtasına yayılması İngiltere özeline paralel olarak anlatılmıştır.

Üçüncü alt başlıkta ise küreselleşme ve son aşama olarak futbol endüstrinin Türkiye'deki durumu detaylı olarak incelenmiştir.

2.1. İngiltere'de Futbol ve Futbolun Kurumsallaşma Süreci

1170'li yıllara ait olan resmi kayıtlarda İngiltere'de domuz derisinden oval şeklinde olan topun peşinde koşan insanlar olduğu görülmektedir. 1300'lü yılların başlarında İskoçya'yı fethetmeyi deneyen İngiliz kralı II. Edward savaşabilecek kriterlerdeki İngiliz gençlerinin top oyununa gösterdiği alakanın orduya kayıt olma konusunda negatif etkisinin olacağını düşündüğü için 1314 senesinde ilk kez İngiltere de bu oyunun oynanmasına engel olundu. II. Edward'ın bu yasağını 1331 yılında III. Edward devam ettirdi ve 1388'de ise IV. Henry'nin yasakları ile devam etti ve akabinde 1409 yılında İngiliz diline tümce olarak ilk kez giren "Football" icra edilirken "yakalananlar", 20 Pens para birimi ile ödeme yaparak toplam 6 gün boyunca hapiste yatarak cezalandırılıyorlardı. IV. Edward, V., VI., VII., VIII. Henry babadan oğula devam ederek gelen söz konusu futbol yasakları, halkın gösterdiği bu ilgi bu heyecan verici oyuna engellenemiyordu. Dolayısıyla bu cezalar caydırıcı olmamaktaydı (Ekiz, 2010).

İngiltere'nin uzun yıllar süren din savaşlarının ülke üzerindeki ağır etkisinin bulunduğu, düzeni yeniden sağlamaya çalışan ve bunu ülkenin yönetim biçimini krallıktan cumhuriyete çevirerek Oliver Cromwell sağlamıştır. Cromwell'in döneminde horoz döğüşü, at yarışı, güreş ve futbol gibi o dönemin diğer oyun ve sporlarına ağır cezalar verilmekteydi. Bu sebeple Oliver Cromwell'in ölümü akabinde 1658'li yılından sonra yeniden İngilizlerin günlük yaşamlarının içerisinde bu sporlar yer almaya başlamıştır. Cambridge Kuralları yıllarca aşırı yasak ve ağır cezalar olmasına karşın standartları olmaksızın kuralsız bir topun peşinde koşuşturan toplulukların

etkinliği olan futbol, o dönemlerde sık kullanılan diğer bir adıyla “Mob Football” (Ayaktakımı Futbolu), Westminster, Shrewsbury, Harrow, Winchester, Charterhouse ve Eton gibi dönemin öncü okullarının 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren takımlar kurarak, birbirlerine karşı oynama isteklerinin oluşmasıyla, kuralları tanımlanan bir oyun seti halini almaya başlamıştır. Her okul kendi kendine oluşturulmuş olduğu kriterleri var olması sebebiyle yapılan maçlarda birleştirici bir yapıdan ziyade, rekabete izin vermeyen kaos yapısına dönüştüğü için futbol takımı olan kulüplerin yöneticileri, temsilcileri 1848 yılında Cambridge Üniversitesinde bir araya gelerek ismine “Cambridge Kuralları” dedikleri futbol tarihinin ilk kuralları olan bir kural seti üzerinde anlaşmaya vardılar. Bundan sonra artık oyuncular topa sadece ayakla vurabilecek, kaleciler sadece ellerini kullanabilecek ve aynı takımdan olan oyuncular aynı renkte formayı giyeceklerdir.

Dünyada futbol bir disiplin içinde yerini almaya başlarken, 26 Ekim 1863 yılında Sheffield Bölgesinden “Sheffield FC adında bir takım kurulmuştur. Bu takım tarihin ilk futbol kulübü olma unvanını almıştır (Devecioğlu, 2008, ss. 373-376). Sheffield FC 1857 yılında kurulmuş olup bu takımı yine aynı bölgeden on beş takım takip etmektedir, diğer 15 takımların kuruluşları da 1862 senesine kadar sürmüştür. Bu takımla Sheffield FC’nin oluşturduğu kurallara göre kendi aralarında maçlar yapmaya başlamışlardır.

Cambridge kuralları birçok okul temsilcisinin katılımı ile alınmasına rağmen birçok okul takımı bu kurallara uymayı reddediyordu. Bu duruma bir çözüm önerisi niteliğinde olan bir öğretmenin ilan ettiği futbol oyun kuralları bulunmaktaydı. Rutland Bölgesindeki kolejlerden Uppingham Kolejinin öğretmenlerinden olan John Charles Thringin kurallarının adı “En Basit Oyun” adı altında yayınlamıştır. Kurallar genel hatları ile şu şekildedir; tekme atmak sadece top içindir, düşürülmeye veya tekmelemeye izin yoktur, bir oyuncu havadayken topu tekmeleyemez. Bu kurallar kabul görmüş görünse de sadece birkaç okul tarafından uygulamaya alınmıştır (Simkin, 2018, s. 5).

Şekil 6. Uppingham Futbol Takımının Fotoğrafi (O dönemde bir takım 15 kişiden oluşuyor)

Kaynak: <https://spartacus-educational.com/Fcambridge.htm>

Kurulan futbol takımlarının beraberinde ihtiyaç arz eden eksiklik ise bu takımların koordinasyonunu, düzenleyiciliğini sağlaması amacıyla idari bir organdır. Bu takımları tek bir çatı altında toplamak ve ortak oyun kuralları ile disipline edip standardizasyon sağlamak amacıyla İngiltere’de “Football Association” (İngiltere Futbol Federasyonu, FA) kurulmuştur. Modernleştirilmiş futbolun kriterlerini belirlemek amacıyla 1863 yılının Ekim ayında Londra’da “Football Association” ilk toplantısını gerçekleştirmiştir. Bu toplantıya “Barnes, Kensington School, Perceval House, Crystal Palace, the War Office, Forest, Crusaders, No Names of Kilburn ve Charter House” katılan ilk kulüpler olarak tarihe geçmişlerdir. 1858 senesinde Barnes spor kulübünün kurmuş olan Avukat Ebenezer Cobb Morley, “Football Association” ‘ın ilk sekreteri olarak seçilmiştir. İlk toplantının bir ay sonrasında Kasım ayında ikinci toplantı gerçekleşmiştir ve Morley 23 madde ile futbol için kurallar taslağı hazırlayıp katılımcılara sunmuştur. Bu maddeler o dönemde futbol takımlarının halihazırda kendilerinin uyguladığı kuralların birleşimidir (Clayton, 2015, ss. 2-3).

Toplantı sonrasında yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmaların sonucunda “Football Association” 8 Aralık 1863 senesinde tüm ülkede geçerli olan, bağlayıcılığı olan, tüm futbol takımlarının uyması gereken “Futbolun Kuralları” yayınlanmıştır. Futbol oyunun kurallarının genel anlamda ilk kez tüm takımlar için bağlayıcı ve standardize edilmiş bir şekle gelmesinden sonra, oyun esnasında topun elle müdahalesini

serbest bırakan takımlar ile olan uyuşmazlık bitmemiştir ve seyir zevki yüksek olan oyunu sadece “ayakla” oynanmasına karşı çıkmışlardır ve devamında kendi oyunlarının kurallarını oluşturarak kurdukları “Rugby Union” adı altında yeni bir spor dalı olarak Avustralya, Yeni Zelanda gibi sömürgecilik ilişkisinin olduğu yerler için, hızla yayılması için İngiltere’ye armağan etmişlerdir.

“Football Association” 8 Aralık 1863 senesinde ilan ettiği ilk kurallar seti toplam 13 maddeden oluşuyor ve ilk kez futbol sahasının maksimum uzunluğu 182,88 mt (200 yard), genişliği 91,44 mt (100 yard), direkler arasındaki mesafe ise 7,3152 mt (8 yard) olarak belirlenmiştir. Sonrasında modern futbolun temellerini atmış olan şu diğer maddeler ilan edilmiştir: oyuna başlayacak takımın yazı tura ile seçilmesi, santra noktasının yeri, başlama vuruşu detayları, golün ne şekilde geçerli olacağı, frikik ve takımların forma giyerek tek düze renkte giymeleridir. Bunlar ilk defa literatüre girmiştir. 1870 senesinde kalecinin de eklenmesiyle 11’er kişiden maçlar yapılmaya devam ediyor. 1871 senesinde hakemler oyuna ilk kez dahil oluyor ve sahanın içine girerek Football Education’ın aldığı kuralları sahada uygulayıcı rolü ile gerçekleştiriyor. 1872 yılınca futbolun kuralları “Football Association” tarafından yeniden eklemeler olmuştur. Kaleci ve diğer oyuncular arasındaki farklılıklar oluşturuldu ve kurallaştırılmıştır; kaleciler ellerini kalelerini korumak için kullanabiliyorlardı (Clayton, 2015, s. 56).

Dünyanın ilk eleme usulü düzenlenen turnuvası Football Association tarafından 1872 yılında 12 futbol kulübü ile İngiltere’de düzenlenmiştir. Londra’da düzenlenen turnuvanın kupasını Royal Engineers’i 1 gol ile geçen Wanderers futbol takımı kaldırmıştır” (Ekiz, 2010).

Düzenleyici ve idareci organ olarak kurulmuş olan “Football Association ‘un” devamında kuralları ilk başta kulüp ve okul takımları tarafından genel kabul görecektir şekilde standart olan bu ilgi çekici ve hareketli oyunun az bir ekipmanla, ucuz bir şekilde her yerde oynanabilmesi, her hava koşulunda oynanabilmesi, her yaşta insan ile oynanabilmesi çok etkili olmuştur. Ayrıca 1840 yıllarından itibaren hızlı gelişen demiryolları, halk kitlelerinin uygun fiyatlarla ülke içerisinde ulaşım sağlayabilmesine, seyahat edebilmesine etki sağlamıştır. Bu detaylar futbola azımsanmayacak derecede yükselişine etki sağlamıştır.

Demiryollarının ulaşıma kattığı kolaylıklardan ve futbolun yayılma aşamasına katkısından şu şekilde bahsedebiliriz, demiryolları sayesinde İngiltere'nin sınırlarını aşiyor, öncelikle Birleşik Krallığı oluşturan İskoçya, Galler, İrlanda olmak üzere İngiliz denizcilerinin katkısıyla da İspanya, Fransa, Almanya ve İtalya üzerinden Avrupa'nın tamamına ve o zamanlarda İngilizlerin kolonilerinin yaşadığı yerler olan Avustralya ve Kanada da ayrıca demiryolu inşa edilen Arjantin ile Brezilya'dan dünyanın her bir yanına hızlı bir şekilde yayılıyordu.

Dünya spor arenasına aniden giriş yapmış olan ve Brezilya'da "güzel oyun" olarak adlandırılmaya başlayan futbol, uluslararası müsabakalara da sahne olmaya başlamıştır. Dünyanın ilk milli futbol maçı 1872 senesinde İskoçya'daki Quenns Park'da oynanmıştır. Karşılaşmanın tarafları ise İskoçya ve İngiltere'dir. Karşılaşma golsüz, berabere sona ermiştir. İskoçya'da futbol federasyonu 1873 yılında kurulmuştur. Galler'de ise 1876 yılında kurulmuştur.

Futbol "Football Association Cup" vasıtasıyla milli spor olarak tanınarak geniş kitlelere ulaşmaya devam etmektedir.

Football Association 1863'den 1872 yılındaki FA Kupasına kadar olan sürede sadece on beş futbol takımı üye olmuştur ve FA'nın kurallarına bağlı kalarak oyunlarını oynamışlardır. Sheffield Birliğinde ise durum, bağımsız futbol kulüpleri kendi kurallarına göre oynamaya devam etmişlerdir. Tarihteki ilk organizasyon şeklindeki futbol turnuvasının dayanılmaz cazibesi sonucunda Sheffield Birliği 1877'de FA'ya katılmasına neden olmuştur. Akabinde ise bağımsız takımlarda katılıyor ve toplam üye sayısı 128 olmuştur. Bu rakamın 80'i güney, 41'i kuzey, 1'i ise Avustralya'da kurulu futbol kulüpleridir (Ekiz, 2010).

FA oyuna yeni kuralları adapte ederek futbolun gelişimine katkı sağlamıştır;

- 1877'de futbol maçları 90 dakika ile sınırlandırılmıştır,
- 1878'de hakemler düdük kullanmaya başlamıştır,
- 1882'de tüm kulüpler maçlarda üst direk, kısa bir süre sonra ise direkler arasında file kullanma zorunluluğu getirilmiştir (Ekiz, 2010).

30 yıllık bir süreç içerisinde birbiri sıra ilan edilen ve yayılan futbol ve kuralları ile futbol spor dalları içerisinde ve kendi başına farklı bir algı oluşturmuş, farklı kulvarda yer almıştır.

Preston North End ve Upton Park arasında 1884 yılının ocak ayında yaptıkları Football Association Cup maçı ardından futbolun tarihine etki eden yeni bir gelişme yaşanmıştır. Upton Park takımı Preston futbol takımının kadrosunda zevk için oynayan amatör oyuncuların ziyade profesyonel olarak para karşılığı oynadığını iddia ederek, Preston'un kurallarına uymadığı gerekçesiyle Football Association'a başvurmuştur. Preston yöneticileri ise takımdaki oyuncuların hizmetleri karşısında para aldıklarını ancak bu uygulamanın futbol maçlarında genel bir durum olduğunu belirtmiştir. FA'da ilk defa gündeme gelen bu konu profesyonellik yapısının mevcut futbol standartlarına uygun olmadığına karar vererek Preston'u turnuvadan ihraç etmiştir.

Preston gibi futbolculara para ödeyen Aston Villa, Sunderland gibi diğer takımlar 1884 yılının Ekim ayında Football Association'u yeni bir yapılanma yapmakla tehdit etmişlerdir. FA ise Preston yöneticilerinin de bulunduğu bir komisyonu bu konuyu incelemek üzere görevlendirmiştir. Sonuç olarak "belli kısıtlamalar" ile birlikte profesyonelleşmenin futbolun "yüksek menfaatleri" bakımından faydalı olduğu 1885 yılının temmuz ayında ilan edilmiştir. Belirli kısıtlamalar ise "kulüplerin faaliyette buldukları konum ve bu konumdaki yerin 6 mil etrafında bulunan bölgede en az 2 yıldır yaşayan oyunculara para ödeyebileceklerdir (Ekiz, 2010)."

Profesyonellik kavramının legalleşmesi üzerine Blackburn Rovers FA'da kendini profesyonel olan bir futbol kulübü olarak tescil ettirmiştir ve 1885-1886 futbol sezonunda oyuncularına 615 pound tutarındaki ücretle, profesyonel futbolun ilk temsilcisi olmaktadır (İkiz, 2010).

Futbolculara belirli şartlar altında para ödenmesinin yasal olması ile birlikte futbol kulüpleri arasında futbolcular içinde rekabet ortamı oluşturmuştur. Bu durum kulüplerin giderlerini nemli oranda yükseltmiştir ve bu duruma çözüm aramışlardır. İngiltere'de 12 takım gelirlerini artırmanın yollarını bulmak için 1888 yılının Nisan ayında toplantı yapıyorlar ve 1888 yılının Eylül ayında dünyanın ilk futbol liginin kurulmasını kararlaştırıyorlar. 12 takım her biri kendi sahasında ve deplasmanda maç yapacak ve bu sene içerisinde devreler halinde devam edecektir. Maçların hafta sonu oynanmasına karar

vermişlerdir, bu şekilde düzenli bir şekilde maçlar yapılacak ve seyircilerden gelir elde ederek bu artan giderlerini karşılama imkanı bulabileceklerdir.

İngiltere işçi sınıfı, 1750’li yıllarda başlayan Sanayi Devriminden itibaren ilk defa saat 15.00’da başlayan lig maçları vasıtasıyla hafta sonlarını ucuz ve eğlenceli bir aktivite ile geçirmişlerdir. 700 seneye yakın kuralsız ve kaçak bir geçmişi olan bu aktivite 20. Yüzyılda ve günümüzde endüstri halini alacaktır (İkiz, 2010).

2.2. Türkiye’de Futbolun Kurumsallaşma Süreci

Türkiye’de futbol oyununu günümüz futbol kurallarının temellerini taşıyan hali ile ilk defa 1877’de İzmir’in Alsancak ve Konak çevresinde yaşayan Levantenler tarafından oynandığı görülmüştür. O dönem Osmanlı Devleti’nin yönetiminde olan ülkemizdeki ilk futbol maçı 1875 yılında Selanik’te gerçekleşmiştir. Sonraki kayıtlara geçen ilk futbol maçı ise 1877 yılında İzmir’in Bornova ilçesinin düz arazilerinde yapılmıştır (Çamdereli & Gürer, 2008, s. 138).

Türkiye’de futbol modern yapısıyla, 1800’lü yılların son dönemlerinde Osmanlı Devleti’nde oynanmaya başlanmıştır. Dönemin anlayışından kaynaklı olarak futbol, İslam gelenekleriyle bağdaşmadığı için bu spor dalının önde gelenleri gayrimüslim azınlıklardan oluşmuştur. Özellikle İzmir ve Selanik’teki Rum, Ermeni, İngiliz ve İtalyan asıllıların, oluşturdukları kulüpler ve takımlarda futbol oynanmaya başlanmıştır. 1875 yılında Selanik’te, 1877 yılında ise İzmir’de futbol, azınlıkların dâhil olduğu, Müslüman vatandaşların ise seyrederek dâhil oldukları bir oyun olmuştur. İzmir’de Giraud, Chernaud ve Whital aileleri futbolun önde gelenleri arasında yer almışlardır (Anonim, Futbol, 1991) Kurulan ilk kulüp İzmir’de İngilizlerin kurduğu bir kulüptür. Futbol İzmir’in ardından İstanbul’a yayılan, Kadıköy ile Moda çayırırlarında icra edilmiş ve tüm şehrin ilgi odağı olmuştur. 1897 senesinde İzmir’den gelen futbol karmanın, İstanbul karmasıyla müsabakası, Türkiye topraklarında oynanan ilk futbol maçlarındandır. İlk Türk futbol takımı ise Fuad Hüsnu Bey ile Reşat Danyal Bey tarafından devrin dedektiflerinden kaçabilmek için İngilizce bir ad ile kurulmuş olan ‘Black Stocking’ takımıdır. Black Stocking’in, Rumlarla Papazın çayırında 1901 yılında oynadığı maç ise bir Türk takımının ilk futbol müsabakası olarak tarihe geçmiştir. Daha çok İstanbul’da ikamet eden İngilizlerin öncülüğünde, ayrıca Rumların da katılımıyla büyüyen futbola karşı ilgi, peşi sıra futbol kulüplerinin kurulmasına neden olmuştur.

İngilizlerin ve Rumların beraber kurduğu Kadıköy Futbol Kulübü ise İstanbul'un ilk futbol kulübüdür. Bir müddet sonra ortaya çıkan sorunlar neticesinde İngilizler; Moda Futbol Kulübü'nü kurmuşlardır. Bunun ertesinde Kadıköylü Rumlar ise, Elpis ve Imogene adlı kulüplerini kurmuşlardır. Bu kulüplerin kurulmasının ardından adı geçen takımlarla 1903 senesinde İstanbul Futbol Ligi kurulmuştur. Bu ligin kurulmasıyla birlikte, futbolun daha büyük kitlelere hitap edeceğinin ilk adımları gözlenmiştir. 1905 yılında Mekteb-i Sultani'nin (şimdiki adıyla Galatasaray Lisesi) 10. sınıfında okuyan öğrenciler, Ali Sami Yen'in öncülüğünde Galatasaray Futbol Kulübünü kurmuştur. Galatasaray Futbol Kulübü, 1905-1906 sezonunda İstanbul Ligi'ne katılmış, 1907-1908'de ise şampiyon olup Türk futbol tarihi için bir ilke imza atmıştır. Ardından Fenerbahçe ve Beşiktaş kulüpleriyle beraber Türk futbolu yeni bir boyut kazanmıştır. (Türkiye Futbol Federasyonu, 2014). O dönem bu üç takımın mücadelesi başlamış olup aralarındaki rekabet yüz yılı aşkın bir süredir artarak devam etmektedir. Türkiye'de futbolun tam olarak belirli bir noktaya ulaştığı dönem 1908-1923 yılları arasındadır. II. Meşrutiyet'in ardından yeni kulüpler kurulmuştur. İstanbul, İzmir, Ankara, Eskişehir, Bursa, Adana ve Trabzon gibi şehirler de futbola olan ilgi artmış ve bu ilgi yayılmaya başlamıştır. Bu dönemdeki önemli futbol organizasyonları içerisinde "Pazar Ligi, Cuma Ligi, İstanbul Türk İdman Birliği Ligi ve İstanbul Şampiyonluğu Ligi" gibi ligler yer almıştır. Ardından yaşanan savaşlarla birlikte futbolda, yaklaşık 11 senelik bir boşluk olmuştur (Türkiye Futbol Federasyonu, 2014).

Cumhuriyet dönemine bakıldığında ise, Türkiye'de futbolun ülke çapında bulunan kulüp sayısının ciddi artış katettiği bir dönem olduğu görülmektedir. 1923 yılında Cumhuriyet henüz ilan edilmeden önce kurulan Türkiye Futbol Federasyonu, o yıl 21 Mayıs tarihinde FIFA (Fédération Internationale de Football Association) üyeliğine kabul edilmiştir. 26 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Milli Futbol Takımının Romanya ile İstanbul'da oynadığı ve 2-2'lik sonuç ile biten müsabaka Türkiye'nin ilk milli maçı olarak kayıtlara geçmiştir (Milliyet Spor Ansiklopedisi, 1991). Sonraki dönemde 1924 yılında düzenlenen Paris Olimpiyat Oyunlarına Türk Milli takımını hazırlaması için İskoç teknik direktör Billy Hunter takımın başına getirilmiştir. O yıl olimpiyatlar kapsamında oynanan ve Türkiye'nin Çekoslovakya'ya 5-2 kaybettiği maç yurtdışında Türkiye Milli Futbol Takımı'nın oynadığı ilk maç olmuştur. 1936 senesine kadar süren bu süreç içerisinde ilk defa Türkiye Şampiyonası düzenlenmiş ve kazanan Harbiye olmuştur. 1924 senesinde FIFA'nın isteği doğrultusunda Sovyetler Birliği-Türkiye maçını yöneten hakem Hamdi

Emin Çap ilk defa bir uluslararası maç yöneten hakem olmuştur. Bu dönem içerisinde ilk defa hakem ve antrenör kursları açılmış, milli küme maçları oynatılmıştır. 1938 senesinde ise Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün kaldırılan Türk Spor Kurumu'nun yerine getirilmesi futbolun devlet yönetimine geçtiğini göstermektedir (Türkiye Futbol Federasyonu, 2014). 1950'li yıllarda futbolda birtakım başarılar elde edilmiştir. 1952 yılında profesyonelliğin kabulü, 1954'te Türkiye Milli Futbol Takımı'nın İsviçre'de düzenlenen Dünya Kupası organizasyonuna ilk defa katılması, yine bu dönemde bazı oyuncuların yurtdışında transfer olmaları ve aktif futbol yaşantılarına burada devam etmeleri önemli gelişmelerdir. Türkiye Futbol Milli Takımı ilk olarak 1950 yılında, tarihinde ilk defa Dünya Kupası finallerine katılma hakkını elde etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, tam 12 yılın ardından Dünya Kupası'nın yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir. Organizasyonun, savaş sonrası ağır tahribatın yaşandığı Avrupa'da değil, Amerika kıtasında oynanması yönünde karar alınmıştır. FIFA organizasyona Brezilya'nın ev sahipliği yapması kararını almıştır. Alınan bu karar Türkiye tarafından iyi karşılanmamıştır. Elemelerde Suriye Milli Futbol Takımı'ni mağlup ederek finallere katılmaya hak kazanan Türkiye maddi sıkıntılardan kaynaklı olarak Brezilya'da düzenlenen turnuvaya katılamamıştır. 1954 yılında İsviçre'de yapılacak olan Dünya Kupası öncesi İspanya ile eleme maçı oynayacak olan Türkiye, otoriteler tarafından favori gösterilmemiş ve ilk maçta İspanya 4-1'lik bir skorla kazanan takım olmuştur. Rövanş müsabakasında ise kazanan taraf 1-0'lık sonuçla Türkiye olmuştur. O dönemlerde şimdi var olan averaj kuralı uygulandığından finallere katılacak son takımı belirlemek için tarafsız bir sahada üçüncü bir maç oynanmıştır. İtalya'nın Roma kentinde oynanan bu maçın sonucunda karşılaşma 2-2 bitmiştir. Averaj kuralı olmadığı gibi uzatmalar ve penaltı vuruşları uygulanmaz ve kazanan takıma kura ile karar verilir. Maçta top toplayıcı olarak görev yapan Franco isimli bir çocuğun yaptığı yazı tura atışı neticesinde İsviçre'de yapılan organizasyona Türkiye katılma hakkı elde etmiştir (Türkiye Futbol Federasyonu, 2014).

1950'lerden 1960'lara kadar olan sürede Türkiye'deki futbolda, İstanbul, İzmir ve Ankara'da profesyonel futbol ligleri kurulmuştur. Diğer şehirlerde de kulüpler yaygınlaşmıştır. Avrupa kupalarında birtakım başarılar elde edilmiştir. Yabancı oyuncular oynamaya başlamıştır. Yabancı teknik direktörler takımların başına geçmeye başlamışlardır. 1962 senesinde UEFA Türkiye'nin tam üye olduğunu bildirmiştir. 1967

senesinde UEFA'nın 20 Genç Milli Takımlar Şampiyonası Türkiye'de düzenlenmiştir. (Türkiye Futbol Federasyonu, 2014).”

1960'lı yıllarda ise Türkiye'de milli futbol takımı başarısız, kulüp takımları ise başarılı sonuçlar almışlardır. 1954 yılında Avrupa'da futbolu yönetmeye başlayan ve çeşitli şekilde denetleme mekanizması geliştirerek kurulan UEFA'ya Türkiye 1963 yılında üye olmuştur (Türkiye Futbol Federasyonu, 2016). 55 farklı ülke federasyonunu kapsayan bir şemsiye durumunda olan UEFA ülke federasyonları üzerinde yaptırım gücüne sahip bir kurum konumundadır.

1970'li yıllarda futbolda gözle görülür bir duraklama olmuştur. Türkiye Milli Futbol Takımı bazı galibiyetler olsa da daha çok başarısız sonuçlar almıştır. Bu yıllarda Avrupa Kupalarında Bursaspor'un Avrupa Kupa Galipleri kupasında 3. tura yükselmesi, Trabzonspor'un ise 1976 yılında İngiltere Şampiyonu Liverpool'u 1-0 yenmesi Türk futbolu adına başarılı sonuçlar olmuştur (Transfermarkt, 2018).

1980'li yıllarda hem Türkiye Milli Futbol Takımı hem de kulüp takımları çok fazla başarı kazanamamışlardır. 1988-1989 sezonunda Galatasaray Şampiyon Kulüpler Kupası'nda önemli bir başarı elde etmiştir. İlk turdan itibaren elde ettiği başarıların ardından yarı finale kadar yükselme başarısı göstermiş ve yarı finalde Romanya'nın Steaua Bükreş takımına elenip turnuvaya veda etmiştir. Alınan bu başarının ardından doksanlı yıllarda Avrupa Kupaları'nda Türkiye ligi takımlarının aldığı başarılı sonuçlar dikkat çekmektedir. 1990'lı yılların sonunda Galatasaray Türkiye Ligi'nde kazandığı üst üste dört şampiyonluğun ardından, Avrupa'nın en prestijli ikinci kupası olan UEFA (Union of European Football Associations) Kupası'nda mücadele etmiştir. Üçüncü turdan dahil olduğu kupada sırasıyla İtalyan ekibi Bologna, Alman ekibi Borussia Dortmund, İspanyol ekibi Real Mallorca ve İngiliz temsilcisi Leeds United takımlarını eleyen Galatasaray finale kalmış ve finalde bir İngiliz takımı olan Arsenal ile eşleşmiştir. Penaltı atışları sonucu 4-1 kazanan Galatasaray kupanın sahibi olmuştur. Kulüpler bazında alınan en büyük başarı olarak kayda geçen bu kupanın ardından 48 yıl sonra Türkiye Milli Futbol Takımı Dünya Kupası finallerine katılmaya hak kazanmıştır. Güney Kore ve Japonya'nın ev sahipliği yaptığı kupada Türkiye grup maçlarının ardından Brezilya ile beraber bir üst tura yükselmiştir. İkinci turda ev sahibi Japonya'yı mağlup ettikten sonra Afrika temsilcisi Senegal'i eleyen Türkiye yarı finalde Brezilya ile karşılaşmıştır. Maçtan 1-0'lık

mağlubiyetle ayrılan Türkiye, üçüncülük maçında bir diğer ev sahibi ülke olan Güney Kore'yi mağlup ederek turnuvayı üçüncülük ile tamamlamıştır (Transfermarkt, 2018).

2000'li yıllardaki çıkışını 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası'nda üçüncü olarak sürdüren Türkiye kulüpler bazında da birtakım başarılar elde etmiştir. Galatasaray 2001 ve 2013 yıllarında Şampiyonlar Ligi'nde çeyrek final oynama başarısı göstermiş ve her iki yılda da İspanyol temsilcisi Real Madrid'e elenmiştir. Fenerbahçe 2012-2013 sezonunda UEFA Avrupa Ligi'nde yarı finale yükselmiş, yarı final müsabakalarının ardından Portekiz temsilcisi Benfica'ya elenerek finale yükselme şansını kaybetmiştir (Transfermarkt, 2018).

2002 yılından beri milli takımlar düzeyinde yapılan uluslararası turnuvalar arasında 2008 Avrupa Şampiyonası dışında diğer turnuvalara katılma başarısı gösteremeyen, fakat yaklaşık 8 yıllık bir sürenin ardından Fransa'da düzenlenen Euro 2016'ya katılma başarısı yakalamıştır (Transfermarkt, 2018).

Tüm dünyada futbolun gelişmelerine karşılık Türkiye'nin hem Milli Takım bazında hem de kulüpler bazında belirli bir seviyeye gelmesi Türkiye'de futbola olan ilgiyi de beraberinde getirmiştir. İlginin artmasıyla beraber futbol birçok kesime hitap etmeye başlamış ve futbola ilgi duyan insanların tüketimleri üzerinde de etkili olmuştur. Futbolun önem kazandığı ülkelerde, futbola karşı duyulan ilgi zamanla futbolun bir endüstri haline gelmesini sağlamıştır. Endüstri haline gelen futbol sektörü, birçok alanda faaliyetlerini arttırmış, kulüplerin ve futbolu meslek edinen bireyler başta olmak üzere birçok kesimin bir üretim tüketim ilişkisi içerisine girmesine yol açmıştır.

2.3. Küreselleşme

Bu bölümde küreselleşmenin tarihçesi ve tanımı üzerinde durduktan sonra futbolun küreselleşme sürecinden bahsedilecektir.

2.3.1. Küreselleşmenin Tanımı

“Küreselleşme; ekonomik olarak büyük bir pazar haline gelmiş olan dünyayı, bilgi ve iletişim teknolojilerini, popüler kültürü ve benzeri gelişmeleri akla getirmekte ve hayatın her alanını etkilemektedir. Küreselleşmenin olumsuz etkisinin en çok az gelişmiş ulus devletler üzerinde olduğu ileri sürülmekte ve bu konu hâlâ tartışılmaktadır” (Horzum & Kürşad, 2005).

Küreselleşme kavramını açıklamaya yönelik birçok tanım yapılmıştır. Kişiler tanımlarını konuya kendi alanları üzerinden bakmaları sebebiyle, kısımların uzlaştığı tek nokta, uzlaşamadıkları ortak bir tanım üzerine olmuştur. Gerçekte de konunun taraflarının, hem sosyal bilimlerin farklı alanlarında olması hem de siyasal olarak bakış farklılıkları konuya aynı pencerelerden yaklaşamamalarına sebep olmakla birlikte kavramsal olarak ortak bir değerde buluşamamalarını kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkarmaktadır. Başka sebeplere de değinecek olursak küreselleşmeyi açıklamada yararlanılan günümüz dünya görüşleri, değerlendirme kriterleri, bakış açılarındaki değişim ve ideolojiler zamanla değişime uğradıkça tanımında içeriğinin de değişmesine sebep olmaktadır. Küreselleşme konusunda tanımsal olarak hangi kavramlarla tanımlanması gerektiği konusu değildir. Küreselleşme kavramını ilk ne zaman ve kim tarafından kullanıldığı da bir başka tartışmalı konudur. Konuyu genel perspektif dahilinde baktığımızda, bir insan topluluğunun diğer topluluklarla iletişime geçmesi küreselleşme olarak değerlendirilirse, küreselleşme tarihinin ilk dönem çağlara kadar uzanması gerekmektedir. Küreselleşmenin gündeme gelmesi ve bildiğimiz anlamıyla kullanılması ise daha yeni dönemlerde gerçekleşmiştir (Elçin, 2012).

2.3.2. Küreselleşmenin Tarihçesi

Sosyal bilimciler dünya sisteminin milattan önceki birinci binyıldan itibaren var olduğunu söylemektedir. İlk binyıldan günümüze kadar birkaç yüzyıllık uzun süreçte ekonomik ve hegemonik dönemlere atıfta bulunmakta ve dünya sistemine benzeyen bir şeyin modern kapitalizmin başlamasından çok önce, medeniyetin Akdeniz'in doğusunda oluşmasından önce de var olduğunu ileri sürmektedirler. Bilim adamları, bu durumun, eğer böyle olmasaydı döngüsel hareketlerin mekân ve zaman etkenlerini aşarak günümüzdeki varlıklarını sürdürmelerinin mümkün olmayacağı tespitini yapmaktadır (Sosyal Bilimler Dergisi, 2006, s. 8).

Genel kabul görmüş diyebileceğimiz bir konu var ise içinde yaşanılan dünyamızın son yıllardaki en önemli olgularından bir tanesi küreselleşme olgusudur. İnsanların ve toplumların yeryüzünde olan biten olaylardan haberdar olmaları ve saniyeler içerisinde bunu bilebilmeleri, birbirlerinin eylemlerinden ve deneyimlerinden etkilenmesi ve bunları paylaşması, yayması ile ortaya çıkan süreci her seferinden yeniden incelemek gerekir. Bundan ziyade küreselleşme kavramı yeni bir kelime literatüründen öte halen devam eden içine bulunduğumuz bir süreçtir. Bu sürecin oluşturduğu tecrübeler

yayıldıkça, paylaşıldıkça, nedenleri ve sonuçlarının daha iyi kavranması mümkün olabilecek ve en önemlisi bundan sonraki zamanlarda ortaya çıkabilecek muhtemel küreselleşme boyutu, eğilimleri daha iyi tahmin edilebilecektir. Küreselleşme kavramının içerisindeki en önemli konulardan birkaçı ekonomik değişim, nüfusun değişimi, farklılaşması, toplumsal yapısal değişimler, aile yapısı ve yaşamsal değişimlerdir. Bunlar artırılabilir, temel en etkili olanları ise sıralanmıştır. Bütün bu maddeler ve fazlası bilginin küresel olarak paylaşımı ve yayılımı ile doğrudan ilişki görülmektedir. Uygarlık tarihinin belki de en önemli yirmi yılını yaşamaktayız. Akıllara durgunluk veren teknolojik yenilikler, daha önce benzeri yaşanmamış sosyal, siyasal ve ekonomik farklılıklar günlük hayatımızın her anını şekillendirmekte içinde bulunduğumuz bu dönemi adlandıran en önemli kavram ise, küreselleşme kavramıdır. Bu kavram, bizi, kendimizi, değerlerimizi ve kurumlarımızı incelemeye zorluyor. Son yıllarda entelektüellerin üzerine en fazla söz söylediği kavramlardan biri küreselleşme kavramıdır.

Küreselleşme kelimesinin ve çıkardığı anlamın ilk kez kullanılmasıyla alakalı yapılan araştırmalar sonucundaki iddialardan ilki; kavram olarak küreselleşmenin ilk olarak 1960'lı yıllarda sosyoloji profesörü olan Kanada'lı Marshall McLuhan tarafından kullanılmasıdır (Ziegler, 2004, s. 7). İddiaya göre küreselleşme, McLuhan'ın 1962 senesinde yazdığı "Gutenberg Galay" adlı kitabında yeni dünya düzeni için "global köy" kelime öbeğini kullanmıştır. Böylelikle ilk kez literatüre girmiştir. McLuhan eserinin bir bölümünde "en azından dünyanın bir bölümünde özellikle iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde küresel köy haline gelmekte" olduğunu belirterek küreselleşmeyi tarif etmektedir. Söz konusu üç iddiadan ikincisi ise ilkinin devamı olarak bu kavramın 1980'li senelerde Harvard, Colobia, Stanford gibi seçkin Amerikan işletme okullarında geçmesidir. Özellikle Colombia Üniversitesinde komünizm uzmanı Amerikalı bilim adamı Zbiginiew Brezinski'nin desteklemesi ve bazı ekonomistler vasıtasıyla güncellendiğidir (Ziegler, 2004, s. 7).

İddialardan üçüncüsü ise küreselleşme kavramının 1980'li yıllarının sonları ile 1990'lı yılların başları arasında ilk kez sunarak kullanımının yaygınlaştırıldığını söyleyen London School of Economics okulundan Anthony Giddens olduğudur (Gökdere, 2001, ss. 71-101). Giddens'e göre küreselleşme, "Bir ülkede meydana gelen olayların başka yerlerdeki olaylar üzerinde etkiye sahip olması ya da ulusal sınırlar dışında meydana

gelen olaylardan etkilenme bağlamında sosyal ilişkilerin dünya ölçeğinde yoğunlaşmasıdır” (Giddens, 1990, s. 7).

Küreselleşme kavramını başlık olarak kullanılan ilk çalışma Aberdeen Üniversitesi’nden sosyolog Roland ROBERTSON tarafından yazılmış olan “Globalization: Social Theory and Global Culture(1972)” adında kitap olduğu iddia edilmektedir (Gökdere, 2001, as. 71-101). Robertson, küreselleşme sürecinin on altıncı yüzyıldan itibaren egemen olduğunu savunmuştur. Küreselleşmeye kültürel bakış açısıyla yaklaşmıştır. Robertson’ın yaklaşımıyla küreselleşmeyi anlamının en iyi yolu, “dünyanın sınırlarının ortadan kalktığı, ama ulusların kesinlikle işlevsel tarzda birleşmediği sorunu üzerinde yoğunlaşmaktan geçtiğini belirtmektedir.” Buradan hareketle genel anlamda küreselleşmeyi yeni dünya düzenin oluşumu kavramına giriş olarak tanımlamaktadır. Sonuç olarak Robertson için küreselleşme, dünyayı tek mekân haline getirip, bilinci yükseltmiştir. Küreselleşme kavramına iktisadi açıdan yaklaşan Prenab BARDHAN, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’nün Güney Afrika’da düzenlenmiş olduğu “Social Justice in the Global Economy” forumunda küreselleşmeyi, temel anlamda uluslararası ekonominin entegre olması ve özellikle dış ticarete ve yatırıma açık olmak anlamında olduğunu belirtmiştir (Zengingönül, 2005, ss. 85-106). Kevin O’ROURKE da benzer unsurları ön plana çıkardığı tanımlamasında küreselleşmeyi şu şekilde ifade etmektedir, “ticari engellerin giderek azaldığı, göçlerin önündeki engellerin ortadan kalktığı, sermaye akışının hızlandığı, doğrudan yabancı sermayenin serbest kaldığı ve teknoloji transferlerinin hızlandığı bir ortam olarak tanımlamaktadır (Zengingönül, 2005, ss. 85-106).

2.3.3. Futbolun Küreselleşme Süreci

Futbol küreselleşmenin en çok etki ettiği aşamalarından, yapılarından biridir. Futbol küresel bir gerçeklik olduğu konusunda fikir ayrımı yoktur. Dünyada yaşam süren herhangi bir kimse futbolun bu imparatorluğundan etkilenebilir. Küreselleşmenin sahip olduğu görsel ve işitsel iletişim organlarının (Radyo, TV, internet, dergi, gazete vs.) yaygınlaşmasıyla, futbolunda din, dil, ırk, cinsiyet ayrımı yapmaksızın topluluklar arasında yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Bu iletişim vasıtaları ile bayanlar arasında futbolu izleyenlerinin sayısı da artmıştır.

“İtalya’nın önemli kulüplerinden Lazio’nun eski başkanlarından Sergio Cragnotti futbolun dünyanın en küresel işi olduğunu belirtmiş ve üç milyar tüketicinin aldığı bu malın rakamına Coca-Cola’nın bile ulaşamayacağını belirtmiştir. (L’Equipe, 2000 Akt: Authier 2002) İş dünyasından patronların girmesiyle futbol; borsaya giren, televizyon yayın hakları ve ürün satışlarıyla gelir sağlayan bir marka olmuştur” (Akkaya, 2008, s. 4).

Günümüz futbolunun temellerinin İngilizler tarafından oluşturulduğu bir gerçektir. İlk bölümde bahsedildiği gibi futbolun tarihinin M.Ö. 3000’li yıllara kadar gittiğini biliyoruz. Yine ilk bölümde bahsedildiği gibi Çinlilerinde o yıllarda benzer toplarla benzer oyunlar oynuyorlardı. Ancak kurumsallaşma süreci İngilizler ile başlamıştır. 11 futbol kulübü 1863’de futbol kurallarını belirleyip İngiltere Futbol Birliği’ni oluşturmuşlardır. İlerleyen yıllarda İskoçya’da 1873 senesinde, Galler’de 1876 senesinde, İrlanda’da 1880 senesinde kurulmuştur. Bunlar ilk kurulan futbol federasyonlarıdır (Akkaya, 2008, s. 4).

Boniface, küreselleşmenin ilk örneğinin futbol olduğundan bahsetmektedir. Piyasa ekonomisinden, demokrasiden, hatta internetten bile yaygın bir küresel olaydır (Boniface, 2007, s. 13). Futbol en popüler ve buna paralel olarak da birleştirici, kapsayıcı özellikte bir spordur. Farklı kültürden, sınıftan insanları, toplulukları bir araya getirme, buluşturma özelliği bulunmaktadır. Bir firma patronu ile bir işsizi veya gecekondulu insanıyla “yüksek sosyete’den” bir insanı bir araya getiren bir spordur. Futbol bir dünya sporudur, bu nedenle de küreselleşmenin somut etkilerini ilk yaşayan alanlardan biridir (Authier, 2002, s. 13).

Küreselleşme ile futbol olarak daraltmadan düşünüldüğünde spor kapsamında etkili dönüşümler ortaya çıkmıştır. Bu dönüşümlerin içerisinde futbol spor dalı olarak en fazla bu dönüşümün etkisini yaşamıştır. Küreselleşmeci bakış açısına göre spor alanında piyasa güçlenmiştir ve küresel anlamda sporcu göçleri revize edilmiştir. Sporcu göçünün, göçü alan ve veren ülkelere farklı etkisi olmaktadır. Ülkelerin kültürel geçmişi, dili, gönderen ülkedeki siyasi ve iktisadi hali, tarihsel geçmişinde sömürgeye maruz kalmaları sporcular için göç nedeni olmaktadır. Özellikle Latin Amerika’dan ve Afrika’dan sporcu göçleri görülmektedir. Günümüzde Avrupa’nın birçok ülkesine bu kıtalardan göç ederek gelen sporcular vardır.

Küreselleşme ile beraber ticari ve ekonomik bağıntılar da yeniden şekillenirken, spor da bundan fazlasıyla etkilenmiştir. Birden çok ülkede birden faaliyet gösteren şirketler spor camiasının içerisinde etkin konuma gelmiştir. Spor ise bu durumda metalaşma ve ticarileşme çerçevesinde yeniden düzenlenmeye, şekillenmeye başlamıştır. Eğlence sektörü ve spor arasında ortaklıklar yapılmıştır. Spor kulüpleri eğlence-medya devleri tarafından satın alınmaya başlamıştır. Tüketim başlıklarının şekillenmesiyle sporda özellikle erkekler için futbol dalında şirketler için yeni müşteri potansiyeli oluşturmaya devam etmektedir.

Bazı bireyler futbolun anlamsız ve gereksiz olduğunu söylemektedir. Ancak neden bu denli popüleritesinin yüksek olduğunun cevabını da kolayca veremezler. İçeriğine bakıldığında futbol zor bir oyun değildir, herkesin anlayabileceği seviyede ve neredeyse her yerde oynanabilecek bir oyundur. Diğer farklı spor dallarındaki gibi karışık bir yapısı yoktur. Örnekle, tenisin, basketbolun daha detaylı kuralları vardır ve oyun için kortlara, salonlara ihtiyaç duyulmaktadır. Futbolda ise bulabileceğiniz bir topla birçok yerde futbol oynanabilmektedir. Futbol, küreselleşmenin anahtarı olarak görülmektedir.

Küreselleşme, ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre birçok alanda değişimi ifade etmek için kullanılan bir kelime olduğundan bahsedilmiştir. Küreselleşme kelimesini ilk kez kullandığını savunanlardan bir kişide London Ekonomi Üniversitesi'nden Antony Giddens olmuştur. Küreselleşme başlıklı ilk çalışmanın yazarı ise Aberdeen Üniversitesi'nden Sosyolog Roland Robertson olmuştur. Dünya bankasının yapmış olduğu tanıma göre Küreselleşme; "Son yıllarda dünya ekonomi aktivitelerindeki hızlı yükselişin artan bir bölümünün, aynı ülkede değil başka ülkelerdeki kişiler arasında gerçekleştirilmekte olduğudur" (Gökdere, 2001, s. 6).

En geniş kapsamlı tanımın sahibi ise "Lexus and the olive tree" kitabının Pulitzer ödüllü yazarı Thomas L. Friedman'dır. Friedman; "Küreselleşme; piyasalar, ulus-devletler ve teknolojilerin önceleri tanık olunmamış bir derecede ve birey, şirket ve ulus devletlere dünya çapında daha yakın, daha hızlı, daha derin ve eskisinden daha ucuz şekilde birbirine ulaşma olanağı verecek şekilde önlenemez bütünleşmesidir" demiştir (Gökdere, 2001, s. 6).

Sporun küreselleşmeye başlaması ekonomik ve kültürel boyutlarıyla birlikte, dünyanın en büyük spor organizasyonlarından biri olan olimpiyatların her yönüyle karlı

bir iş olduğunun anlaşılmasıyla başlamış sayılmaktadır. 1984 yılı Los Angeles olimpiyat oyunları sonrasında Amerikan ekonomisinin kazanımları düşünüldüğünde sporun değeri daha fazla anlaşılmaktadır. Bu olimpiyat oyunları sporun küreselleşmeye başlamasında dönüm noktası kabul edilir. 2011 kış olimpiyatlarının ülkemizde yapılacağı duyulması bile kutlamalara sahne olmuştur (Karahüseyinoğlu, 2007).

Boniface'in futbol hakkında söyledikleri futbol ve küreselleşme arasındaki ilişkiyi daha iyi açıklamaktadır; “futbol küreselleşmenin son evresidir. İmparatorluğu ne sınır tanır nede engel. Çünkü barışçıldır zorlama yoktur. Barack H. Obama'yı, Bin Ladin'i, Dalay Lama'yı ve Madonna'yı tüm dünya tanır. Bunun yanı sıra Maradona'da tüm dünya tarafından tanınır. Futbolun bu kadar popüler olmasının sebebi nedir dendiğinde Christiyen Bromberger'in futbol için söylediği “Dünyanın en ciddi saçmalığı” sözü aklımıza gelir. Ona göre futbol basit olması futbolu diğer sporlara göre daha popüler yapmıştır (Boniface, 2007). Futbol her yerde oynanabilen bir spor dalıdır. Kurallarını mahalle maçlarında kendiniz bile belirleyebilmekteyiz. Kale yerine iki taş veya kimi zaman bir ağaç koyabiliriz. Top yoksa bile koka kola kutusuyla bile oynayabiliriz.

Küreselleşmenin önemli aygıtlarından TV, internet, gazete, dergi gibi iletişim organları futbolun cinsiyet ayrımı yapmaksızın insanlar arasında yayılmasını sağlamışlardır. İtalya'nın önemli kulüplerinden Lazio'nun eski başkanlarından Sergio Cragnotti; “Futbolun dünyanın en küresel işi olduğunu belirtmiş ve üç milyar tüketicinin aldığı bu malın rakamına Coca-Cola'nın bile ulaşamayacağını belirtmiştir”(Authier, 2002, s. 7).

Authier futbolun birleştirici gücüyle ilgili olarak “Başka hangi spor dalı, Lensli bir işçi ile Tokyo'daki high-tech bir kadroyu, Rio gecekondularından bir çocuğu, Abican'lı bir askeri, Milano'dan bir firma patronunu, Moskova'dan bir işsiz aynı kültür içinde bir araya toplamanın gururunu taşıyabilir. Tam bir dünya sporu olan futbolun küreselleşmenin somut etkilerini ilk yaşayan dallardan biri olması da bu nedenle son derece normaldir” demiştir (Authier, 2002, s. 13).

Boniface, futbolun küreselleşmenin ilk örneği olduğunu söylemektedir. Demokrasiden, piyasa ekonomisinden ve hatta internetten bile daha fazla küresel bir olay olduğuna işaret etmektedir.

Liverpool'un eski teknik direktörlerinden Bill Shankly; "Futbol bir ölüm kalım meselesi değildir. Daha da önemlidir!" demiştir (Donuk & Fatih S., 2006, s. 42).

Futbol, insanların önceleri sadece zevk için yapmalarına ve izlemelerine karşın siyasetin karışmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Birbirleriyle mücadele eden gruplar, futbolu da mücadele alanlarına dâhil etmişlerdir. Celtic-Rangers, Real Madrid-Barcelona, Ajax-Feyenoord, Boca Juniors-River Plate, Manchester City-Manchester United, Inter-Milan bu mücadele gruplarından bazılarıdır. Bununla birlikte günümüzde çok zengin iş adamları futbol kulüplerini satın alarak futbola etki etmeye başlamışlardır. Chelsea Abramovitz, Manchester United Glazer ve Everton'da Johnson tarafından satın alınmıştır.

Futbolla küreselleşmeyle birlikte yabancı futbolcu transferi de hız kazanmıştır. Mesela İngiltere'de ortalama yabancı futbolcu sayısı 20, İtalya'da 14, Fransa'da 11, Almanya'da 15, İspanya'da 12 ve Türkiye'de 6'dır. Aslında bu sayılar ülkelerin futbolda küreselleşmeden ne kadar yararlandıklarını da göstermektedir.

Futbol ile ilgili olarak bir başka ilginç nokta şudur; Futbol Amerikan egemenliği dışında kalan nadir küreselleşme alanlarından birisidir. Amerika 2002 Dünya kupasında başarı göstermişse de futbolda büyük bir güç değildir. Bu spora verdikleri ad bile farklıdır. Amerikan futboluyla karışmasın diye adını Soccer koymuşlardır. Gösteri bakımından Amerikan toplumu için futbolda olması gereken kavga ve bol skor eksiktir. 5 Haziran 2002'de Amerikalı bir gazeteci bu konuyla ilgili olarak; "Bu spor, başarıyla kendinden geçmek isteyenlerin sporu değildir. Rahat ve huzurlu gençler için boy, güç süratlilik gibi fiziki yetenek gerektirmeyen hoş bir spordur" demiştir (Boniface, 2007, s. 47). Amerika 2002 Dünya kupasına katılmaya hak kazanmıştır ve çeyrek finale çıktıklarında Başkan George W. Bush oyunculara telefon açarak "Benim gibi futboldan anlamayan birçok insan büyük bir heyecanla sizleri destekliyor" demiştir (Boniface, 2007, s. 46).

Küreselleşme kimlikleri eritirken, futbol ise güçlendirmektedir. Mesela futbol, Sovyet bloğunun çökmesiyle ortaya çıkan yeni devletlerin oluşumunda büyük rol oynamıştır. Savaşta olan Hırvatistan en yetenekli futbolcularını askerlikten muaf tutmuştur. Çünkü onların ülkelerine en iyi şekilde hizmet etmesinin yolunun futboldan geçtiğine inanılmıştır. Hırvatistan'ın antrenörü Miraslov Blazeviç daha sonra şu sözleri söylemiştir; "Hırvatistan'da ben bir kahramanım. 1982'de Dinamo Zagreb'le Yugoslavya

şampiyonluğu kazanarak Hırvat kimliği duygusunu uyandıran benim. Bizde futbol sosyal bir olgudur. Bunun bilincindeyim. Savaştan çikali fazla olmadı. İnsanlar babalarını, kardeşlerini, çocuklarını, evlerini kaybetti. Zavallı halkım mahrumiyet çekti ama cesurdur ve bundan böyle bütün umutlarını futbol takımımızın başarısına bağlamıştır” (Boniface, 2007, s. 53).

Ulusal kimliğin tehdit altında olduğu genç devletlerde futbol birleştirici rol oynamıştır. 5 Eylül 1998’de “Yüzyılın maçı” diye nitelenen bir karşılaşmada Ukrayna Rusya’yı 3–2 yenmiştir. Bu maçla alakalı Ukrayna Federasyonu basın ataşesi şöyle demiştir; “Bizimkisi gibi genç bir ülke futbol aracılığıyla büyüyebilir, bizim zaferlerimizde milli duygunun çok büyük rolü vardır.” (Boniface, 2007, s. 55).

Öte yandan bağımsızlık mücadelesi veren bazı bölgelerin milli takımlarının da tanınması BM gibi uluslararası bir örgütün elindedir. Mesela İspanya’daki Katalonya özerk bir ülke olarak tanınmadığı takdirde takımları resmîyet kazanamayacaktır. Ayrıca FIFA tanımadığı toplumlarla maç yapan üyelerine de kesin yaptırımlar uygulamaktadır. FIFA siyasal bağımsızlığı olmayan toplumları temsil eden takımları kabul etmiş, ancak daha sonra bu kararından dönmüştür. Buna karşın FIFA üyesi olmayan Kuzey Kıbrıs, Kosova ve Laponya bir turnuva düzenlemişlerdir. Bu olay Priştina’da tarihi bir olay olarak yaşanmış ve Kosovalı bir gazeteci “Oyuncular birer kahramandır” demiştir (Boniface, 2007, s. 58). Kosovalıların Sırbistan-Karadağ’dan ayrılma talebi daha sonra BM tarafından kabul edilmiş ve bu girişimin ne kadar anlamlı olduğu anlaşılmıştır.

2.4. Futbol Endüstrisi

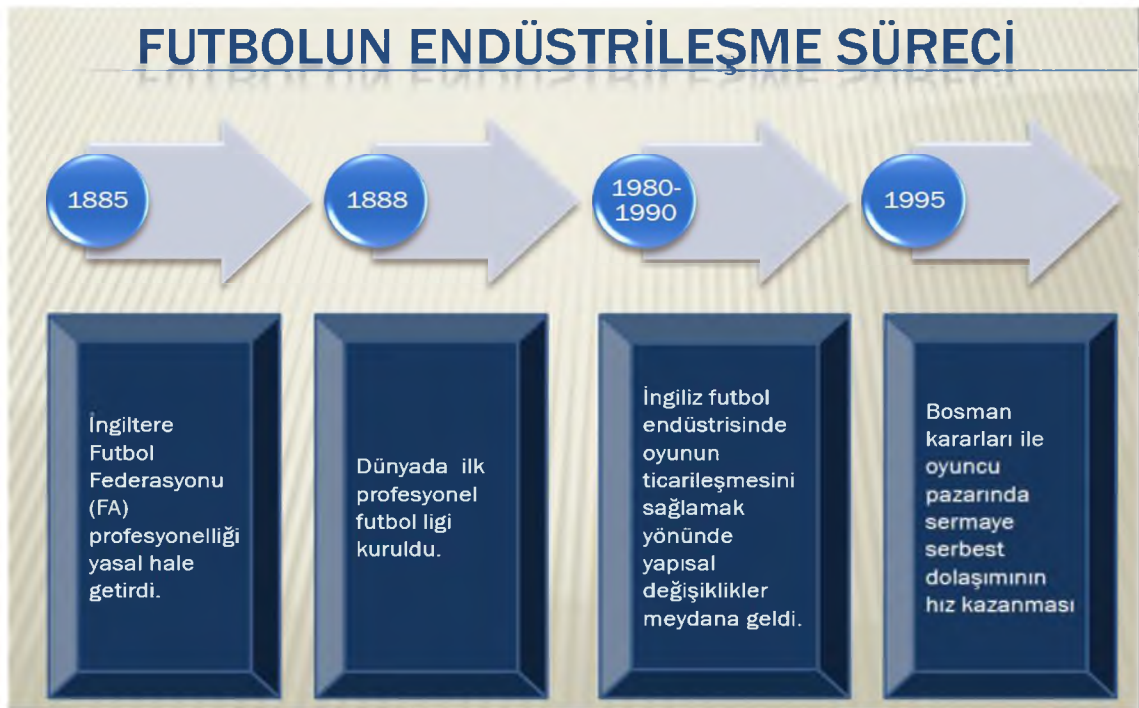
Spor Endüstrisi kavram olarak şu şekilde ifade edilmektedir; “Büyük tüketici guruplarının oluşmasını ve onların bir araya gelmesini sağlayan spor, aynı zamanda bir pazarlama aracı olarak kullanılmaya başlayarak, hızla büyüyen tüketim toplumunun etkisi ile ticari bir boyut kazanmıştır. Spor endüstrisi, tüketiciler ya da spor organizasyonları için spor ürünleri üretmek, sağlamak veya var olan herhangi bir spor organizasyonunu ya da onun bir parçasını oluşturmaktır” (Mullin, 2000, s. 32).

Futbol endüstrisinin önemini Havas Advertising Sport’un başkanı Laurent Thieule, “Spora harcanan para asla fazla sayılmaz” sözleriyle vurgulamıştır (Authier, 2002, s. 13).

Chelsea Genel Müdürü Peter Kenyon ise, futbolun artık sportif bir örgütlenmeden ekonomik bir örgütlenmeye doğru yol aldığını belirterek markalaşmaya dikkat çekmektedir (Authier, 2002, s. 15).

Özellikle 1960'ların sonundan itibaren günümüze kadar spor ile ilişkili işletmelerin, kitle iletişim araçlarının, spor alanlarının, stadyumların, sportif ticari ürün üreten firmaların, sportif eşya üreten firmaların sporcuların, profesyonel ve amatör liglerin spor alanı içerisinde büyümesi, sporu sadece bir endüstri haline getirmekle birlikte sektörel anlamda büyümesine katkıda sağlamıştır (Karahüseyinoğlu, 2007, ss. 17-18).

Şekil 7. Futbolun Endüstrileşme Süreci

Kaynak: <https://docplayer.biz.tr/14001766-Futbol-endustrisinde-sportif-basari-ile-finansal-performans-arasindaki-iliskinin-analizi-ve-turkiye-uygulamasi.html>

Spor alanlarındaki ve TV başındaki izleyici sayısının fazlalığı ve gazete ve dergilerde spor haberlerini okuyan okuyucu sayısının artması nedeniyle bir başka ürünün

tanıtımı içinde spor alanları tercih edilmeye başlanmıştır. Örneğin 1996 yaz olimpiyat oyunlarının 214 ülkede izlenmesi ve 1998 yılında Fransa'da yapılan Dünya Futbol Şampiyonasını 3,7 milyar insanın izlemesi spor organizasyonunun ne kadar büyük kitlelere ulaştığının bir göstergesidir. Bu nedendir ki spor organizasyonları için çok yüksek miktarlarda maddi kaynak aktarılmaktadır. Örneğin 2000 yılındaki Sydney'de düzenlenen olimpiyat oyunlarının yayın hakları için BBC 1,3 Milyar dolar ödemiştir. Sportif ürünler üreten Nike firması 200 milyon dolar ödeyerek 10 yıllığına Brezilya Ulusal Futbol takımına sponsor olmuş ve 1998 yılında tüm Avrupa'da 1,83 milyar dolarlık bir satış hacmi yakalamıştır (Argan, 2002, s. 8).

İngiltere'de izleyici bakımından birinci yerde olan futbol, yüzlerce milyon dolarlarla ifade edilen bir endüstri haline gelmiştir. 1999–2000 sezonunda Manchester United'ın yıllık geliri 150 milyon dolara ulaşmıştır. 1997 yılında Portekiz takımı olan Porto borsaya açılarak 10 milyon sterlinlik hisse senedi satışı yapmıştır. FIFA 2002 Dünya kupasını düzenleyen Japonya 4,4 Milyar dolar ve Güney Kore 2,9 Milyar dolar harcama yapmışlardır. Yapılan bu harcamalar sayesinde 600.000 kişi iş imkânı bulmuştur. A milli takımımızın sponsor sayısı 2002 Dünya kupası öncesinde sekize çıkmıştır. Bu sponsorlar; Adidas, Pepsi, Sarar, Mercedes, Efes Pilsen, İş bankası, Shell ve Türkcell'dir. Bu sponsorlardan milli takımımız yaklaşık 6 milyon dolar elde etmiştir (Ziegler, 2004, s. 8).

Endüstri içerisinde yer alan spor ya da futbol ile ilgili işletmeler, ticari eşya satan firmalar, stadyumlar, spor kanalları, sportif eşya üreten firmalar, kitle iletişim araçları, oyuncular, spor takımları ve profesyonel ligler sektörün büyümesini ve spor sektörünün birçok sektöre göre daha yüksek paylar elde etmiştir. Bu şekilde sporun, futbolun ekonomi içerisindeki etkisi artmıştır ve spor pazarı diye adlandırılan pazar haline gelmiştir. Futbol etkinliklerinin reklamı ve sponsorluğu ya da farklı ürünlerin spor yoluyla tanıtımı için spor pazarına ulaşmak isteyen pazarlamacılar, pazar içerisine küçümsenemeyecek miktarlarda kaynak aktarımı yapmaya başlamışlardır. Bunu homojen tüketici kitlesine ulaşmak için yapmışlardır. Dünya kupasına ya da Avrupa'da oynanan kupalara dev firmaların özellikle otomotiv devlerinin sponsor olması önemli örneklerdendir. Kulüplere sponsorluk yapan firmalar devamlı surette yazılı ve görsel medyada isimlerini geçirecek reklamlarını daha ucuza getirmektedirler. Tabi ki televizyon, sponsor olan firmalar açısından çok daha önemlidir. Televizyon seyircisi uydu

teknolojisi sayesinde milyonlara hatta Dünya kupaları sırasında milyarlarca ulaşmaktadır. Bu nedenle sponsor şirketler maçların yayın hakları için çok yüksek miktarlarda para ödemektedirler.

Lazio Roma'nın başkanı Sergio Cragnotti bir demecinde; "Futbol, küreselleşme döneminde ve eğlencenin zirvede olduğu bir dönemde dünyanın en küresel işidir. Üç milyar tüketici tarafından satın alınan başka bir mal var mı? Coca Cola bile ulaşamamıştır bu rakama. Doğuda ve ABD'de yeni pazarlar bulunmasıyla bu nüfus 3 milyardan 5 milyara çıkabilir. Futbolu ilk kez borsaya ben taşıdım, çünkü benim mesleğim her şeyi doğru biçimde değerlendirmektir" diyerek futbol endüstrisinin ne kadar önemli olduğunu ifade etmiştir (Boniface, 2007, s. 31).

Sporun küreselleşmesi çok hızlı yaşanmaktadır. Büyük ticari, kuruluşlar ürünlerini spor olaylarıyla özdeşleştirerek prestij kazanmak ve satışlarını artırmak için büyük çaba sarf etmektedirler. Sponsorlar aslında aynı zamanda reklamcılardır ve önemli spor olaylarında en hayati dakikaları kapma kaygısındadırlar.

Nike, Fransa 98 Dünya kupasından önce Brezilya'yı müşterilerine yenilmeyen ve asla yenilemeyecek bir rüya takım olarak sunmuştur. Brezilya finalde kaybedince sebep olarak Ronaldo'nun sakatlığını öne sürmüştür. Sakat olarak maça devam eden Ronaldo'nun maça devam etmesini zorlayan Nike'in imajı zedelenmiştir. Daha sonraları Brezilya ve Nike arasında bir anlaşmaya varılmış ve Brezilya'nın hangi takımlarla hazırlık maçları yapacağını Nike belirlemiş ve böylelikle Nike Brezilya takımının kontrolünü ele geçirmiştir.

Futbol ile küreselleşme arasındaki bir diğer ilişkide turizm endüstrisi alanındadır. Futbol sayesinde insanlar takımlarını desteklemek için bir başka ülkeden diğerine seyahat ederler ve bu sayede sınırlar ortadan kalkmış olmaktadır. Spor organizasyonları çeşitli seyahat acenteleri tarafından düzenlenebilmektedir. Bu sayede çok büyük bir iş potansiyeli doğabilmektedir. Futbolun ülke tanıtımına etkisi büyüktür. Avrupa'da ya da Afrika'daki bir insan Türkiye'nin coğrafi yeri konusunda bir sıkıntı yaşayabilmektedir. Bizde başka ülkelerin coğrafi konumlarıyla ilgili pek bilgi sahibi olamayabiliriz. Ama futbol takımları sayesinde ait olmuş oldukları ülkelerin isimlerini duyarız ve o ülkeler hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Mesela, birçok organizasyonda başarı sağlamış olan ülke

takımımız Galatasaray'ı duyan bir insan hemen Türkiye'yi hatırlamaktadır. Bu sayede ülkeler arası kültürel alışveriş de sağlanmış olmaktadır.

Bu bölümde küreselleşme futbol ilişkisine iyi bir örnek olarak Real Madrid ve Manchester United kulüplerini gösterebiliriz. Bu iki takımın formaları dünyanın her tarafında satılmaktadır ve çok büyük paralar kazanmaktadırlar. Çok ünlü futbolcuları transfer ederek karlarına kar katmaktadırlar. Bu oyunculara örnek olarak Cristiano Ronaldo, Lionel Messi ve David Beckham'ı gösterebiliriz. Manchester United'da şöhret kazanan Becham, dünyanın en zengin Kulübü olan Real Madrid'e yıllık 7 milyon 800 bin dolara transfer olmuş ve dört yıl boyunca 35 milyon dolar kazanmıştır. 23 numarayı giyeceğinin anlaşılmasının ardından 23 numaralı Real Madrid forması ilk gün 7000 adet satılmıştır. Magazin dergilerinin kapaklarını süsleyen fotoğrafları, futbol kariyerinin önüne geçince dünya markaları sıraya girmiştir. Adidas, Pepsi, Vodafone, Police gözlükleri ve BP Castrol imaj hakkı antlaşmaları yapılmıştır. Mesela Vodafone'den "Lütfen sinyal sesinden sonra mesajınızı bırakınız." cümlesi için 30 milyon dolar almıştır (Doruk, 2006, s. 152). Dünya futbol tarihinde en pahalı sponsorluk antlaşması Adidas ve Beckham arasında yapılmıştır. Ömür boyu geçerli olacak bu antlaşma Beckham'a 100 milyon dolar kazandırmıştır. Pepsi için Romalı bir gladyatör kılığına girmiş ve 90 saniyelik bir film için 4 milyon dolar kazanmıştır. Bu örneklerin yanı sıra Becham'ın gelirleri sadece vermiş olduğumuz örneklerle sınırlı değildir. Bu örnek aslında futbolun ve futbolculuğun ne kadar karlı bir iş olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

2.4.1. Futbol Kulüplerinin Temel Gelir Kalemleri

Futbol kulüplerinin ana gelir kaynakları olan televizyon yayın gelirleri, borsa gelirleri, logolu ürün satış gelirleri, marka gelirleri, reklam gelirleri, sponsorluk gelirleri, bahis gelirleri ve transfer gelirleri aşağıda incelenmiştir.

2.4.1.1. Televizyon Yayın Gelirleri

Futbolun küresel hale gelmesinin en büyük etkenlerinden birisi medyadır. Kimi zaman futbolun mu medya organlarını yoksa medya organlarının mı futbolu daha popüler yaptığı tartışılmaktadır. Tarihsel olarak baktığımızda 1930'lardan başlayarak radyonun gelişmesi futbolun yayılmasına yeni bir hız kazandırmıştır. İnsanlar önceleri maçların sonuçlarını öğrenmek için radyo dinliyorlardı daha sonraları canlı yorumları da dinlemeye başlamışlar.

Futbol ve televizyon arasındaki ilk yakınlaşma ise 1954'te İsviçre'de yapılan Dünya Futbol Şampiyonası'nda olmuştur. Bu tarihte ilk kez bir Dünya kupası maçı canlı olarak verilmiştir ve bunun etkisi çok büyük olmuştur. Mesela, Federal Almanya'daki televizyon sayısı bir yılda 11.000'den 85.000'e kadar yükselmiştir. Bugün Dünya çapında naklen yayınlar konusunda yapılan anketlerde TV de en fazla izlenen yayınların "Ekran başındaki insanı, olayın geçtiği yerdeymiş gibi o olayın içinde yaşatan naklen yayınlar olduğu" sonucu ortaya çıkmıştır (Donuk, 2006, s. 42).

Televizyonda ilk Dünya kupası maçları 1954'te İsviçre'de oynanan maçlar olmuştur. 1958'te 12 maç yayınlanmıştır. 1962'de Brezilya'da yapılan Dünya kupası çok uzak olduğu için canlı yayın yapılamamıştır. 1966'da ilk kez Dünya kupası uydu aracılığıyla tüm dünyaya yayınlanmıştır. Maçlar 2 milyar seyirci tarafından izlenmiş ve final maçını 36 ülkeden 400 milyon insan izlemiştir. Televizyon seyircisi sayısı, maçları yayınlayan kanalın parasal ve simgesel gücünün temelleri haline gelmiştir. Televizyon futbola dünyanın dört bir tarafında görülme olanağı sağlamış ve dünyayı içinde herkesin yer alabileceği bir stat haline getirmiştir.

Medyanın spor dallarına ve kurallarına dolaylı değil direkt müdahalesi, medyanın diğer bir rolünü ortaya koymaktadır. P. Hoch; "Televizyonculara dikkat etmezseniz siz yutarlar, araya reklam sokmanız için mola almanızı isterler sonra ne zaman mola almanız gerektiğini söyler devre arasında soyunma odanıza girerler. Bir yerde çizgi çekmek zorundasınız yoksa hangi gün ve nerede oynayacağınıza da karar verirler" sözleriyle medyanın gücünü ortaya koymuştur (Fişek, 1998, s. 9).

Televizyonun önemini UEFA genel sekreteri Gerhard Aigner; "Her şeyi televizyon yönetiyor" sözleriyle vurgulamıştır (Authier, 2002, s. 22). Yine Avusturyalı büyük medya patronu Rubert Murdoch "Futbolun yayın haklarını ele geçiren, şifreli televizyon savaşını kazanır" sözleriyle Gerhard Aigner'in düşüncesini desteklemiştir (Authier, 2002, s. 29).

Joan Coakley; "Televizyon ve futbol ilişkisi, artık önü alınamaz ve vazgeçilemez bir kapitalist birlikteliktir; bu birliktelik öylesine birbirini bütünlemektedir ki, modern dünyada televizyonsuz bir futbolun olabilirliği artık neredeyse olanaksız hale gelmiştir" diye ifade etmiştir (Coakley, 2001, s. 12).

Günümüzde, her ülkede, neredeyse her televizyon kanalı futbola geniş yer ayırmaktadır. Futbol sadece maç günleri ya da ertesinde değil, neredeyse haftanın 7 günü kendini ekranlarda gösterebilmektedir. Artık bugün televizyon kanalları diğer liglerdeki maçları da vermektedir. İngiltere, İspanya, Fransa, İtalya liglerindeki maçları kolaylıkla takip edebilmekteyiz.

Zengin medya patronları ve iş adamları futbol endüstrisindeki büyümeyi görüp futbol alanına büyük yatırımlar yapmışlardır. Berlusconi sahip olduğu medya grubu Fininvest ile Milan AC'nin büyük bölümünü elinde bulundurmaktadır. Adidas'ın eski yönetim kurulu başkanı Robert Louis-Dreyfus aynı zamanda Olympique de Marseille'nin başkanıdır ve kulübü Adidas giymektedir. Ramsey Liverpool'un resmi sponsorudur. Rubert Murdoch Manchester, Leeds, Chelsea, Sunderland ve Manchester City'nin hissedarıdır.

2.4.1.2. Borsa Gelirleri

Futbol kulüpleri ilk zamanlarında dernek şeklinde örgütlenmişlerdir ve kulüpler tarafından yürütülen sportif faaliyetler önemli bir ekonomik faaliyetin konusunu oluşturmaktadırlar. Futbolcular profesyonelleşirlerken kulüpler de şirketleşmektedirler. İngiltere'de kulüplerin tamamı şirketleşmekteyken Türkiye'de şirketleşen kulüp sayısı git gide artmaktadır. Kulüpler şirketleşmek adına gerekli olan kanuni düzenlemeleri yerine getirdikten sonra kulüplerin bazıları Müşteri Odaklı Ürünleştirme Şirketi, Gayri Menkul Yatırım Ortaklığı ve Yatırım Şirketi gibi şirketler kurma ya da ortak olma yoluna gitmektedirler. Şirketleşen kulüplerin çoğunluğu da borsada işlem görmektedirler. Bu şirketler borsada reklam, sponsor, seyirci, isim, yayın ve de ürünlerini pazarlamaktadırlar. Dünya'da ve Türkiye'de serbest piyasa ekonomisi kurallarına uyum sağlamak için spor kulüplerine ait şirketler, hisse senetlerini halka arz ederek alternatif finansman şekillerine göre daha az maliyetli ve daha uzun vadeli bir kaynağı kullanmış olmaktadır. Ayrıca futbol kulüpleri halka açıldıktan ve hisse senetleri Borsa'da işlem görmeye başladıktan sonra da hisselerini teminat göstererek kredi kullanabilme, borç senedi ihraç edebilme olanaklarından yararlanmak koşulu ile finansman sağlayabilmektedirler. Spor kulüpleri borsa şirketi olarak sermaye piyasasından kaynak temin ederek mali problemlerine çözüm bulabildikleri gibi halka açılmak ve hisse senetlerinin menkul kıymet borsasında işlem görmesini sağlamak ile sermaye piyasasının denetim mekanizmaları sayesinde

kurumsallaşma süreçlerini hızlandırmakta ve modern yönetim tekniklerine daha kısa sürede kavuşabilmektedirler.

İngiltere’de futbolun profesyonelleşmiş olduğu 1880’li yıllarda futbol kulüpleri sadece gönüllü organizasyonlar olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Futboldaki profesyonelleşmenin maçlardan elde edilen gelirleri, futbolcu bedellerini ve stadyum yapılarını yönetir hale gelmesi, futbol kulüplerinin de artık gönüllü organizasyonlar olmaktan çıkıp şirketleşmelerine yönelik baskı yaratmıştır.

İngiltere’deki kulüpler arasında ismi daha sonra Birmingham City olarak değiştirilen Small Heath kulübü 1888 yılında ilk özel şirket haline dönüşmüş kulüp olmuştur. 1921 yılında lig üyesi 86 kulüp arasından ikisi şirketleşme yolunu izlemiştir. Bu dönemden içinde bulunduğumuz döneme kadar geçen sürede profesyonel futbolun ticari ve finansal yönetim yapısı, ekonomik ve sosyal değişiklik baskılarına rağmen etkilenmemiştir. Kulüplerin şirketleştiği dönemlerde kulüp yöneticileri para hareketlerinin kendilerini sorumluluk altına sokmalarını istememekteydiler. Bu nedenle de kulüpler sınırlı mali sorumluluk gerektiren limited şirketler (PLC) haline dönüştürüldüler. Bu yapı, yöneticilere sınırlı sorumluluk yüklerken aynı zamanda kulüp yöneticilerine mali çıkar sağlama olanağı da tanımıştır. İngiltere Futbol Federasyonu (FA) kulüp yöneticilerine kulüplerden çekebilecekleri kaynaklara bir sınır getirmiştir. Bu kural ile hisseler ödenecek maksimum temettüler sınırlandırılmış ve kulüp yöneticilerine ödeme yapılması yasaklanmıştır. Ayrıca kulübün iflas ederek tasfiye edilmesi halinde aktiflerin bir yerel spor kuruluşuna devredilmesi kuralı getirilmiştir. İngiltere’de bu kural 20.yy’nin sonlarına doğru gevşetilmiştir ve Premier Ligi kulüplerine daha ticari opsiyonlar sağlayan yeni oluşumlar çıkarılmıştır. Bu yenilik ise futbol sektöründe dengesizliklerin artmasına, birçok kulübün kayyumlara devredilmesine ve stadyumların satılmasına neden olmuştur. İngiltere’de kulüplerin söz konusu şekildeki şirketleşmelerine alternatif olarak bir model daha geliştirilmiştir. “Supporters Direct” İngiltere hükümetinin 2000 yılında taraftarların futbol kulüplerini desteklemeleri amacıyla kurulmuştur ve Londra ve Glasgow’da ofisleri vardır. Bu kuruluşun amacı, taraftarı oldukları kulübe karşı bir sorumluluk ile bağlanarak destek olmaktır. Bu kuruluş sayesinde 127 ayrı organizasyon kurulmuş, 10 organizasyon kendi futbol kulüplerini işletmeye başlamış, 30 organizasyon ise kendi taraftarı olduğu kulüplerde yönetim kurullarında yer almıştır. Bu oluşum ile taraftarların futbol kulübüne ortak olmaları

kulüplerin şeffaflaşmalarını sağlamıştır ve taraftarlar kulüplerin yönetiminde söz sahibi olmuşlardır. Futbol kulüpleri kar odaklı merkezler olmaktan çok sosyal kurum havasında olmuşlardır. Taraftarların çoğunluğunun sahip oldukları 4 kulüp, Brentford, Chesterfield, Rushden-Diamonds ve Stockport County vardır. Bunun dışında lig dışında olan York City, Exeter City, AFC Wimbeldon, AFC Telford, Newport IOW, Enfield Town, FC United of Manchester kulüplerinde bu girişim sayesinde taraftarlar çoğunluğu ellerinde bulundurmaktadırlar. Türkiye’de ise genel olarak dernek şeklinde örgütlenmiş olan spor kulüpleri tarafından yürütülen sportif faaliyetler, diğer ülkelerde olduğu gibi Ülkemizde de oldukça önemli bir ekonomik faaliyet konusu oluşturmaktadırlar. Türkiye’de büyük kulüpler ve diğer birkaç kulüp söz konusu faaliyetleri üstlenmiş ve şirketleşme çalışmalarını başlatmış bulunarak gelirlerini arttırmak adına, Avrupa ülkeleri örneklerini model olarak benimsemiş bulunmaktadırlar. Türkiye’de ilk halka arz işlemini başlatmış olan spor kulüpleri Beşiktaş Jimnastik Kulübü ile Galatasaray Spor Kulübü olmuştur. Bu kulüpler halka arz işlemlerini kurmuş oldukları halka arz işlemleri ile gerçekleştirmişlerdir. Halka arz edilen ve bu şekilde hisseleri borsada işlem gören futbol kulüpleri, bu faaliyetleri sonucunda borsa geliri elde etmektedirler.

2.4.1.3. Logolu Ürün Satış Gelirleri

Logolu ürün satış gelirleri, İngiltere Premier Ligi’nde yer alan futbol kulüpleri için son yıllarda çok önemli bir gelir kaynağı olmaya başlamıştır. Kulüpler, stadyumlarda yer alan satış mağazalarının yanı sıra stadyumlardan ayrı bölgelerde ve ülke dışında yer alan bölgelerde kütlet mağazalar açarak ve ayrıca internet yoluyla da logolu ürün satışından gelir elde etmeye başlamışlardır.

Futbol takımlarının gelir kalemleri arasında ortalama %15 civarı payı olan logolu ürün satışları ülkemizde de son yıllarda gün geçtikçe önemi ve değeri artmaktadır. Logolu ürünlerde en çok satılan ürünler; Forma, tişört, anahtarlık, şapka ve atkı’dır. Ülkemizde Logolu ürün satışından en çok sayıyı bulan ilk üç kulüp sırasıyla Fenerbahçe, Beşiktaş ve Galatasaray olmuştur.

2.4.1.4. Marka Değeri

Futbolda markalaşmak aynı zamanda endüstriyel futbolda “uluslararasılaşmak” anlamında gelmektedir. Futbol kulüplerinin kendi markasını oluşturmalarında etkili olan faktörler, futbol kulüplerinin gelirleri, karlılıkları, takımın popülerliği ve taraftar ile

takımın kendi pazarında rakiplerine oranla sahip oldukları risk oranıdır. Ayrıca iyi bir pazarlama anlayışı da kulübün markasını oluşturmada ve geliştirmesinde çok etkilidir. Bu faktörler ile birlikte bir futbol markasının değerini arttıran en önemli faktör ise sadık taraftar topluluğudur. Sadık taraftarlara sahip bir kulübün gelirleri çok daha kolay artar. Bir futbol markası ile diğer endüstrilere oranla tüketici ile arasında daha fazla oranda duygusal bağ kurulabilir. Bu duygusal bağın verdiği güç ile logolu ürünlerin pazarlanması ve medya anlaşmaları ile gelir kaynakları arttırılabilir, ürünlerin pazarlanması daha iyi yapılabilir. Kulübün markası oluşup güçlendikten sonra sportif başarısızlıklar bile markanın değerini düşüremez, çünkü güçlü markalar marka sadakati yaratmış olanlardır.

2.4.1.5. Reklam Gelirleri

Türkiye ve İngiltere futbolunda futbol kulüplerinin elde ettikleri televizyon yayın gelirleri, logolu ürün satış gelirleri, maç günü gelirleri, borsa gelirleri, sponsorluk gelirleri, bahis oyunlarında elde edilen gelirler yanında bir de futbol kulüpleri saha içi ve dışı reklam geliri elde etmektedirler.

2.4.1.6. Sponsorluk Gelirleri

Liglerin reklam gelirleri konusunda liglerin ve futbol kulüplerinin sponsorlukları da önem kazanmaktadır. Ligin resmi sponsorları dışında futbol kulüplerinin ana, teknik ve forma (giyim) sponsorlukları söz konusudur. Bu sponsorluklardan da elde ettikleri gelirler mevcuttur.

Sponsorluk konusunda İngiliz Premier Lig'in resmi ana sponsoru 2010 yılına kadar Britanya'nın en büyük üçüncü büyük banka kuruluşu Barclays'dir. Türkiye Turkcell Süper Lig'in resmi ana sponsoru ise 2010 yılına kadar Turkcell Telekomünikasyon kurumudur.

2.4.1.7. Bahis Gelirleri

Futbol endüstrisinde futbol kulüplerinin gelir kaynaklarından biri de taraftarların oynanan futbol maçları üzerinden yaptıkları bahislerdir. Oynanan bahisler ile futbol kulüpleri kendi isim hakları üzerinden gelir elde etmektedir. Türkiye futbolunda bahis, Spor Toto Teşkilatı üzerinden yapılmaktadır. Spor Toto Teşkilatı, 29 Nisan 1959 tarihinde resmi kanunun çıkarılması ile spor yatırımlarına kaynak aktarmak amacıyla kurulmuştur ve 1960 yılında da uygulanmaya başlanmıştır. Teşkilatın bünyesinde "Spor

Toto ve “iddia” olmak üzere iki oyun yer almaktadır. Spor Toto’nun yayılmasından sonra 2004 yılında “iddia” yürürlüğe konmuştur. Spor Toto’nun yayılmaya başlamasıyla birlikte, yurt çapında futbol ile ilgilenmeyen kişiler, kazanma umuduyla, futbol ile ilgilenmeye başlamıştır. Spor Toto Teşkilatı’nın kurulması ve oyunun yurt çapında yayılmasıyla birlikte, illerdeki futbol stadyumlarının ve spor merkezlerinin sayısı elde edilen gelir yardımıyla artmıştır (Akşar, 2005, s. 286).

Futbol endüstrisinde gittikçe artan rekabetçi ortam futbol takımlarının finansman maliyetini artırmıştır. Oluşan yüksek maliyetler kulüplerin finansman ihtiyacını artırmıştır. Kulüplerde gittikçe artan bu gelir gider farkını kapatabilmek için, borçlarından kurtulabilmek için farklı kaynak arayışlarına girmişlerdir. Dernek formatında bu finansman ihtiyacını karşılayamadıkları için öncelikle şirketleşmişlerdir. Daha sonra Avrupa’daki sistemleri inceleyerek halka açılma yoluna gitmişlerdir. Avrupa’da halka arz olan futbol kulüplerinin amacı hisselerinin bir kısmını halka açarak karlarını arttırmaktır. Bu şekilde uzun vadeli kaynak oluşturabilmek mümkün olmuştur. Dünyada rekabet edilebilirliklerini de artırmışlardır. Ülkemizdeki borçları yüksek olan kulüpler için halka arz ise borçlarını azaltabilmek, kurtulabilmek için yapılmıştır.

Türk futbol takımlarında halka arz edilme 2002 ila 2005 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Şirketleşen toplam 12 kulüpten sadece Beşiktaş, Galatasaray, Fenerbahçe ve Trabzonspor halka açılmıştır, halen hisseleri işlem görmektedir.

Türkiye’de futbol kulüplerinin halka arzı artmaya başlayınca, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) 2002 yılında 07.02.02 tarihli Haftalık Bülteni’nde 9/181 sayılı “Futbol Kulüpleri’nin Halka Açılması için Belirlenen ilave Kriterler” hakkındaki kararı yayımlamıştır. İlgili kriterler, şeffaflık ve tam açıklama bazlı kriterler olarak nitelendirilebilir. Ayrıca, halka arzlar sonucu 2005 yılında MKB, “XSPOR” adlı spor endeksinin Ulusal-Hizmetler ana sektörünün bir alt endeksi olarak hesaplanmasına karar vermiştir (Aydın, Turgut, & Bayırlı, 2007, s. 1).

“Ülkemizde halka arzı gerçekleştiren ilk kulübümüz Beşiktaş’tır. Beşiktaş kulübünün halka arz modeli, ilk defa İngiltere’de Manchester United tarafından uygulanan ve bu yüzden de “İngiliz Modeli” diye adlandırılan modeldir. Bu modelde, futbol kulübü bütünüyle yeni kurulacak şirkete devredilmektedir. Ancak, Beşiktaş haricindeki diğer 2 kulübümüz genel itibarıyla, kulübün kendisinin ve ticari işletmelerinin

kazançlarını İMKB’de işlem gören şirketlere devir veya kiralayarak ve Tüm giderler ise kulüp bünyesinde bırakılarak halka açılmıştır. İlk defa ülkemizde gerçekleştirilen bu uygulama, “Gelir Ağırlıklı” model olarak tanımlanmıştır” (Aydın, Turgut, & Bayırlı, 2007, s. 1).

2.4.1.8. Transfer Gelirleri

Ülkemizde yabancı futbolcu transferleri genellikle yıldız yaşlı oyuncuların yüksek maliyetle takımlarımıza transferi şeklinde gerçekleşmektedir. Ayrıca bu yaşlı oyuncuların tekrar satma, kiraya verme durumları zor olduğu için ekstra transfer geliri elde edememektedirler. Ülke içerisindeki transferlerde de alt yapıdan az futbolcu yetiştirildiği için transfer maliyetleri çok yüksek olmaktadır. Şampiyonluk yarışında takımlar yüksek maliyetle transfer yapmaktadır bu yüzden transfer kalemleri genelde negatif olmaktadır. Türkiye’nin dört büyük takımı olan Galatasaray SK, Fenerbahçe SK, Trabzonspor ve Beşiktaş JK’nün bütçe kalemlerinin yüksek kısmını transfer harcamaları tutmaktadır.

Dört büyük kulübün 2012’de 2 milyar lira olan toplam borcu 2018’de 10 milyar lirayı geçti. Galatasaray’ın 2 milyar 689 milyon, Beşiktaş’ın 2 milyar 495 milyon, Fenerbahçe’nin 2 milyar 58 milyon, Trabzonspor’un ise 987 milyon lira borcu bulunuyor (Aydın H. , 2018, s. 28).

Bu döngüden dolayı ülkemizdeki futbol kulüpleri nitelikli, kaliteli ve uygun transferi gerçekleştiremediği müddetçe transfer kaleminden zarar etme süreçleri devam edecek görünüyor.

2.4.2. Literatür Çalışması ve Futbol Endüstrisinin Akademik Gelişimi

Yapılan ilk çalışmalar 1940’lı yıllara dayanmaktadır. Hukuk dergilerindeki makalelerdir. Spor Ekonomisi Akademik Çalışmaları ile ilgili yapılan ilk çalışma, 1956 yılında ‘Simon Rottenberg’ tarafından ‘Journal of Political Economy’de yayınlanmış olan ‘The Baseball Player’s Labor Market’ isimli makalesidir. 1987’de North American Society Management (NASSM) akademik yayınların ve araştırmaların artırılması için kurulmuştur. Spor Ekonomisinin gelişimine dair diğer önemli yapı taşı ise Cornell, Harvard, Rochester, Smith College, Temple gibi birçok önemli üniversitenin lisans ve

yüksek lisans düzeyinde spor ekonomisi birimleri açılmış olmasıdır. Günümüzde de çeşitli enstitülerle sadece futbol üzerine araştırmalar yapılmaktadır.

Tablo 1. Literatür Tablosu

Çalışma	Ülke	Dönem	Yöntem	Bulgular
2012-2013 Sezonu Türkiye Spor Toto Süper Liginde Mücadele Eden Takımların Yaptıkları Maç Sonuçlarının Farklı Parametrelere Göre İncelenmesi	Türkiye	2015	One-Way Anova Testi	Sonuç olarak takımların oynadığı maç sonuçlarında, yapılan pasların, ceza sahasına atılan topların, kaleye atılan şutların etkisi olduğu görüldü. Toplam pas ve ceza sahasına atılan toplam top gibi bazı parametrelerde mağlup olan takımların daha yüksek oranlara sahip olduğu ama girişimlerinin genellikle başarısızlıkla sonuçlandığı belirlendi. Galip gelmek için önemli olanın, topu fazla kullanmak değil daha etkili ve sonuca yönelik olarak kullanmak olduğu söylenebilir. Ayrıca başarılı bir sonucu ortaya koymak adına şutların daha etkili noktalardan yapılması ve şut girişimlerinin artırılması yönünde antrenmanlar yapılabilir.
Futbol Endüstrisinde Sportif Başarı İle Finansal Performans Arasındaki İlişkinin Analizi Ve Türkiye Uygulaması	Türkiye	2014	Yapay Sınır Ağı Modeli	Futbol Kulüplerinin Profesyonel Futbol Faaliyetlerini, Güçlü Öz Kaynak Yapısı İçinde Sürdürülebilir Karlılık Ve Verimlilik Stratejisi İle Geliştirmeleri Gerekmektedir
Süper Lig Futbol Kulüplerinin Finansal Performans Analizi	Türkiye	2014	Bilanço Ve Gelir Tablosu Kalemlerinin Eğilimi İncelemesi	Kulüplerin kurumsal yönetim yapılarını bir an önce oluşturmaya başlamaları gerekir. Kurumsal yönetimin yerleşmesi bir süreçtir. Bu uygulama ile kulüplere etkinlik, şeffaflık, hesap verebilirlik, açıklık, devamlılık gelecektir. Kurumsallaşmanın yolu şirketleşmeden değil yönetimde evrensel ilkelerin uygulanmasından geçmektedir. Futbol kulüplerinin arzulanan sportif ve mali başarısının elde edilebilmesinin temel şartı futbol kulüplerinin profesyonel yöneticiler tarafından yönetilmesi ve kulüplerin kurumsallaşmasıdır.
Futbol Ekonomisi: 2 Ülke Kıyaslaması (İngiltere Ve Türkiye)	Türkiye	2008	Rekabetçi Kapalı Ve Açık Model	Genel Anlamda Bakıldığında Gerek Spor Ve Futbol Kültürü Gerekse Destek Veren Sponsorların Artması, Devletin Yapacağı Yasal Düzenlemeler Ve Taraftarların Bilinçlenmesi Ligimizin Kalitesini Ve Maddi Değerini İngiliz Premier Lig Seviyesine Çekebilecektir. Oynanan Futbola Veya Ulusal Performanslara Baktığımızda Çok Da Açık Olmayan Farkın Maddi Anlamda Sponsor Destekleriyle Çok Kısa Sürede Kapanacağı Muhakkaktır.
Türk Ve Yabancı Futbol Takımlarının Borsa Performansları Üzerine Bir Uygulama	Türkiye	2013	T-Testi	Alman Galibiyetlerin İle Hisse Senetleri Fiyatları Üzerinde Artış Yönlü Etkiye Sahip Olması Galatasaray Kulübü İle Sınırlı Kalmıştır. Ayrıca Galibiyetlere Diğer Takımlara Nazaran Daha Fazla Alışık Olan Seçkin Ve Başarılı 8 Takımın Elde Ettiği Galibiyetler, Yatırımcıları Üzerinde Çok Fazla Etkiye Sahip Olmamaktadır. Mağlubiyetler İse İstisna Kabul Edilmekte Ve Yatırımcılar Üzerinde Daha Fazla Etkiye Sahip Olmaktadır. Bu Da Mağlubiyetlerin Hisse Senetleri Fiyatları Üzerinde Düşüş Yönlü Etkiye Sahip Olmasını Açıklayabilecek Diğer Bir Sebep Olarak Görülebilir.

Tablo 2. (Devam) Literatür Tablosu

Çalışma	Ülke	Dönem	Yöntem	Bulgular
UEFA Şampiyonlar Liginde Atılan Gollerin Analizi	Türkiye	2008	Gözlem Ve Notasyonel Analiz İle Bilgisayar Yardımlı Maç Analiz Yöntemi	Atılan Gollerdeki Hücum Organizasyonlarının Yapısının Belirlenmesine Yönelik Yaptığımız Çalışmada Elde Edilen Verilerin Futbolun Karakteristiğini Belirlemede Ve Futbolda Uygulanacak Maça Yönelik (Spesifik) Antrenman Modelleri Oluşturulmasında Katkı Sağlayacağı Düşünülmektedir.
Kapitalist Üretim Sürecinde Irkçılık, Futbol Ve Medya	Türkiye	2008	Eleştirel Kuram Temelli İktidar Çatışması Ve Emperyalizm Eleştirisi	Televizyon Ve Futbol, Büyüme Süreçlerini Geliştirmişler Ve Özel Ekonomi Açıklarına Yönelmişlerdir. Reklam Ekonomisinin Ve Sponsorların Futbol Kulüpleri Ve Televizyon Üzerindeki Baskıları Artmaktadır.
Spor Kulüplerinin Halka Açılması Ve Hissesenetlerinin Değerini Etkileyen Faktörlerin Analizi: Beşiktaş Ve Galatasaray Örneği	Türkiye	2002	Kesim Değeri Beta Katsayısı Hata Terimi Yöntemi	"Hisse Senetlerinin Performansının Tam Olarak Değerlendirilebilmesi İçin Borsada Daha Uzun Süre İşlem Görmesinin Beklenmesi Gerekmektedir. Yatırım Uzmanları Futbol Hisselerinin Varlığa Dayalı Olarak Düşünülmemesi Gerektiğini, Uzun Vadeli Ve Takımın Geleceğine Yönelik Bir Yatırım Olarak Bakılmasının Daha Doğru Olacağını Altını Çizmektedirler."

2.4.3. Türkiye’de Futbol Endüstrisi ve Temel Gelirleri

Türkiye’de TV yayın gelirleri, Avrupa liglerinde olduğu gibi Türkiye’de de kulüplerin en büyük gelir kalemlerinden birini oluşturmaktadır. Performans primi, şampiyonluk sayısı primi, ayak bastı parası ve ilk 6 takım arasında yer alma kriterlerine göre dağıtılan havuz gelirleri bulunmaktadır. Türkiye’de naklen yayın gelirleri süper lig istatistiklerine göre Spor Toto Süper Lig takımlarına şu şekilde paylaştırılmaktadır: Toplam yayın gelirinin %35’i katılım payı olarak 18 kulübe eşit olarak dağıtılıyor. Kalan gelirlerin %45’i performansa (puan durumuna), %11’i şampiyonluk sayılarına, %9’u ise ilk altıya giren takımlara veriliyor. Naklen yayın gelirleri Türkiye’de, 2015/2016 sezonunda 871 milyon TL’ye, 2016/2017 sezonunda 1,38 milyar TL’ye 2017/2018 sezonunda ise 1,71 milyar TL ulaşmıştır.

Türkiye’de Futbol kulüplerinin borsa gelirleri, futbol kulüpleri genel olarak sportif faaliyetler konusunda dernek şeklinde örgütlenmiştir. Türkiye’de büyük kulüpler ve diğer birkaç kulüp söz konusu faaliyetleri üstlenmiş ve şirketleşme çalışmalarını başlatarak gelirlerini arttırmak adına, Avrupa ülkeleri örneklerini model olarak benimsemiş bulunmaktadırlar. Türkiye’de ilk halka arz işlemi başlatmış olan spor kulüpleri Beşiktaş Jimnastik Kulübü, Fenerbahçe ile Galatasaray Spor Kulübü olmuştur. Ülkemizde de oldukça önemli bir ekonomik faaliyet konusu oluşturmaktadır. Halka arz edilen ve bu

şekilde hisseleri borsada işlem gören futbol kulüpleri, bu faaliyetleri sonucunda borsa geliri ya da zararı elde eder.

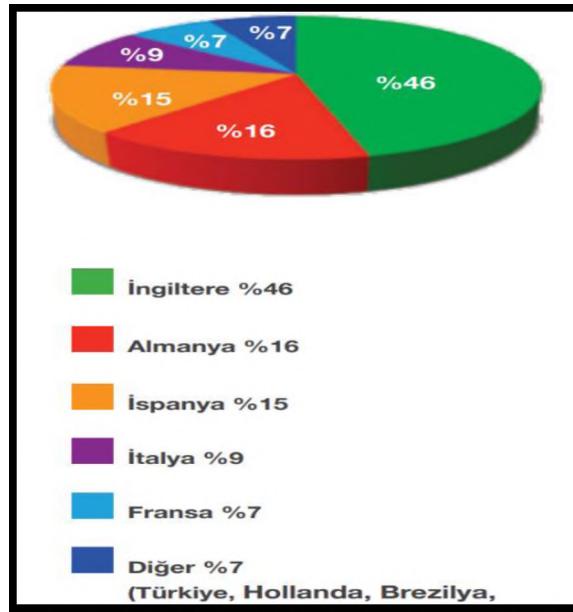
Ülkemizdeki büyük futbol kulüplerinin logolu ürün satış gelirleri, gelir kalemleri arasında çok büyük bir pay tutmamaktadır. Şirketler, Kulüp'ün adı, görsel malzemeleri, amblemi ve logosunu taşıyan broşür, poster, kitap, oyuncak, oyun, bilgisayar oyunu ve ekipmanları, top, kaset ve CD, mefruşat, giysi, yiyecek-içecek, aksesuar, hediyelik eşya ve benzeri emtialar için üretim ve satış hakkı vererek gelir sağlamaktadır. Fenerbahçe, Galatasaray Beşiktaş ve Trabzonspor için ise bu rakamlar gelir kalemleri içerisinde azımsanmayacak bir pay bırakmaktadır. Örneğin Avrupa'da 2011-2016 yılları arasında en çok forma satan kulüpler aşağıda sıralanmıştır; Tablo 2'de görüldüğü üzere Türk takımlarından Galatasaray ve Fenerbahçe Avrupa'da ki sırası Avrupa'nın ilk 15 takımının içerisinde yer almaktadır.

Tablo 3. Avrupa'da 2011-2016 yılları arası en çok forma satan kulüp

#	Futbol Kulübü	Adet
1	Manchester United	1.750.000
2	Real Madrid	1.650.000
3	Barcelona	1.200.000
4	Bayern Münih	1.200.000
5	Chelsea	899.000
6	Liverpool	852.000
7	Arsenal	835.000
8	Paris Saint-Germain	526.000
9	Juventus	452.000
10	Borussia Dortmund	402.000
11	Galatasaray	386.000
12	Fenerbahçe	365.000
13	Manchester City	342.000
14	Marsilya	342.000
15	Tottenham Hotspur	268.000
16	Milan	200.000
17	Inter	199.000
18	Schalke 04	184.000
19	Olympique Lyon	177.000
20	Atletico Madrid	173.000

Kaynak: <https://www.sporx.com/futbol/buzz/avrupada-en-cok-forma-satan-20-kulupSXGLQ236-08SXQ?sira=6>

Marka değeri olarak ülkemizin Avrupa'da ki yerini Şekil 8'deki gibi gösterebiliriz, 2015 senesi Aktifbank Futbol Ekonomisi Raporuna göre; Şekilde görüldüğü üzere İngiltere marka değeri konusunda 50 futbol kulübü içerisinde %46'lık bir oranla sıralamaya alınan 50 kulübün neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Türkiye'den ise listeye sadece Fenerbahçe ve Galatasaray girmektedir. İngiltere'yi, %16 ile Almanya, %15 ile İspanya, %9 ile İtalya takip etmektedir.

Şekil 8. Dünyanın En Değerli 50 Futbol Markasına Sahip Kulüpler ve Ülke Bazında Yüzdesele Oranları

Kaynak: <https://www.aktifbank.com.tr/tr/Documents/FUTBOL-AKONOMISI-RAPORU%20.pdf>

2.5. Futbolun Kurumsallaşma, Endüstrileşme ve Küreselleşme Sürecinin Değerlendirmesi

Futbol M.Ö. 3000'li yıllara uzanan geçmişiyle tarihi en geniş ve gündelik yaşantımızı doğrudan ya da dolaylı etkileyen bir spor dalıdır. Örneğin, dünya kupası maç zamanları dünya genelinde 2 milyar insan futbolla ilgilendiği tespit edilmiştir.

Futbolun dünya futbolundaki kurumsallaşma süreci 1860 yıllarında İngiltere'de başlamıştır ve diğer Avrupa ülkelerine ve diğer kıtalara yayılmıştır. İlk futbol kulübünün

kurulması, futbol oynayan okullar arası ilk maçın yapılması, ilk defa futbolcuya para ödenmesi, ilk düzenli maç zamanları, ilk futbol kural setlerinin oluşturulması, ilk futbol federasyonu yapılanması, futbolun Amerika ve Avrupa kıtalarına yayılması, İngiltere özeline dayanılarak anlatılmıştır.

Zamanla organizasyonlar için idareci FIFA, UEFA gibi yapıcı kurumlar oluşturulmuş ve ortak kurallar çerçevesinde daha yaygın anlaşılabilir ve ulaşılabilir bir hale gelmiştir.

Son aşama olarak futbol endüstrinin Türkiye'deki durumu Amerika ve Asya ülkelerine göre gelişmişliğimiz ve endüstriyelleşme konusunda ileride olmakla beraber Avrupa'da genel olarak yapılan değerlendirmelerde İlk %25'lik dilime giren futbol takımlarımız bulunmaktadır. Ancak İstanbul takımları haricinde uluslararası bilinirliğimiz yok denecek kadar azdır. Temel gelir kalemleri diye belirttiğimiz kalemlerden gelir durumları Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş, Trabzonspor kulüpleri haricinde azdır.

Futbolda temel gelir kalemlerine ek olarak transfer gelir/gider kalemi bulunmaktadır. Transfer harcamalarını yönünden belirli sayıda kulübümüz sınırlı sayıda kaliteli transfer yapabilmektedir. Bu açıdan Avrupa'nın büyük futbol kulüpleri ile kıyaslayabileceğimiz 3 büyüklerimizin haricinde çok kulüp bulunmamaktadır. Bir sonraki bölümde Türk futbol takımlarımızın süper lig başarıları ile futbolcu temelli ile oluşan piyasa değerleri arasındaki ilişki çift yönlü incelenecektir.

3. BÖLÜM

TÜRK FUTBOL TAKIMLARININ BAŞARI VE PİYASA DEĞERLERİNİN İNCELENMESİ

Bu bölümde ilk olarak tez için belirlenen hedefler, amaçlar, kapsamı ayrıca tezde kullanılan sportif başarı ve takımların piyasa değeri kavramı açıklanmış olup daha sonra tezde izlenen metodoloji gösterilmiş ve son olarak da Türk futbol takımlarının başarı ve piyasa değerlerinin belirlenmesi için oluşturulan model, veri seti, modelin açıklaması ve değerlendirmesi yapılmıştır.

3.1. Hedefler, Amaçlar ve Kapsam

Bu tezin hedefi Türk futbol takımlarının süper lig başarı puanı ile futbolcularından oluşan piyasa değerleri arasındaki ilişkinin incelenmesi ve etkisinin incelenmesidir.

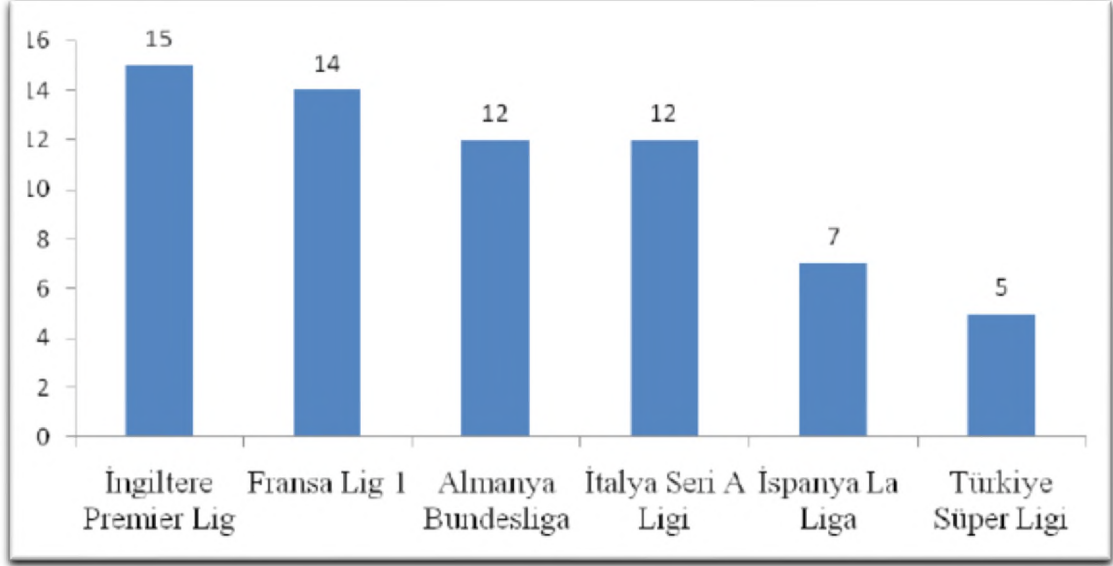
Bu tezde geliştirilen modelin amacı ise Türk futbolunun hizmetine sunulup federasyon veya futbol kulüplerinin kullanabileceği, geleceği planlamada katkıda bulunacağı bir model geliştirmektir. Ayrıca Türk futbol takımlarının başarı ve piyasa değerlerinin analitik yöntemlerle incelenip arasındaki bağlantının somut olarak çıkarılmasıdır.

Futbol kulüplerinin elde ettiği gelirler 2.4.1. numaralı başlıkta detaylı olarak incelenmiştir. 2.4.1. numaralı başlıkta televizyon yayın gelirleri, borsa gelirleri, logolu ürün satış gelirleri, marka gelirleri, reklam gelirleri, sponsorluk gelirleri, bahis gelirleri ve transfer gelirleri incelenmiştir. Tezimizin modelinde kullanacağımız kapsam ise sadece oyuncu temelli kulüplerin piyasa değeri kullanılacaktır. Bu bağlamda örneğin, borsa, reklam, logolu ürün, naklen yayın gelirleri vb. kapsam dışı bırakılmıştır. 3.1.2.'deki bölümde oyuncu temelli piyasa değeri modeli detaylı olarak işlenecektir. Ek olarak Modelimizde kullanılması için seçilen futbol kulüplerinin özelliği ise 2010/2011 ve 2016/2017 sezonlarında Süper Lig'de küme düşmemiş futbol takımlarıdır. Bu bağlamda, Fenerbahçe, Galatasaray, Trabzonspor, Beşiktaş JK, Bursaspor, Gençlerbirliği, Kayserispor, Antalyaspor haricindeki takımlar kapsamımız dışındadır.

3.1.1. Futbolda Sportif Başarı Kriteri

Türkiye Süper Lig sistemi puan sistemi olarak “3 Puanlı Sistem” uygulanmaktadır. 3 puanlı sistem, spor liglerinde ve grup turnuvalarında, özelliklede futbolda uygulanmaktadır. Müsabakayı kazanan takıma 3, beraberlik halinde 1, mağlubiyet halinde ise 0 puan olarak değerlendirmeye geçer. Sistemin kurucusu ise eski futbolcu olan Jimmy Hill’dir ve önerisi ile ilk olarak İngiltere’deki The Football League’de 1981 yılında uygulanmıştır. Daha sonra 1994 FIFA Dünya Kupası’nda uygulanmıştır. Türkiye’de uygulanmaya başlaması ise 1987 yılında ilk uygulanan 4. Ülke olmuştur. Kuracağımız modelimizde de kullanılan sportif başarı parametresini oluşturan değerler 3 Puanlı Sistem’e göre 2011/2017 yılları arası tüm puanları toplanarak alınmıştır.

Başarı şampiyonluğu, şampiyonluk ise elde edilen gelirlerin artmasını sağlamaktadır. Naklen yayın gelirlerinin bölüştürülmesinde uygulanan formül şu şekildedir: Toplam gelirin, %45’i performansa (puan durumuna), %11’i şampiyonluk sayılarına, %9’u ise ilk altıya giren takımlara dağıtılmaktadır. Bu şekilde şampiyonluk sadece şampiyon olmanın dışında kulüplere ciddi gelir kaynağı oluşturmaktadır, şekil 10’da görüldüğü üzere 1959-2012 yılları arasındaki beş büyük Avrupa ligindeki şampiyon olan takımların sayısı belirtilmektedir. İngiltere Premier Lig’de bu süre zarfında 15 farklı takım, Fransa Lig 1’de 14, Almanya Bundesliga’da 12, İtalya Seri A Ligi’nde 7, ülkemizde ise 5 farklı takım şampiyon olmuştur. Şekil 10 bize; Süper Lig’deki takımlarımızın arasındaki rekabet gücünün yeterince oluşmadığını, temel birkaç takımın haricinde şampiyon, dolayısıyla başarının gerçekleşmediğini ve gelirlerinin sınırlı kaldığını göstermektedir.

Şekil 9. 1959-2012 Yıllarında Liglerin İçeriğindeki Şampiyon Olan Takım Sayısı

Kaynak: <https://docplayer.biz.tr/14001766-Futbol-endustrisinde-sportif-basari-ile-finansal-performans-arasindaki-iliskinin-analizi-ve-turkiye-uygulamasi.html>

Futbol kulüplerinin başarısını dolayısıyla gelirlerini etkileyen bir başka önemli kalem ise logolu ürün satış gelirleridir. Gelir kalemleri arasında çok büyük bir pay tutmamakta olan logolu ürün satış gelirleri yine Fenerbahçe, Galatasaray gibi Süper Lig'in büyük birkaç takımın bütçelerine yüksek gelirler katmaktadır. Örneğin Avrupa'da 2011-2016 yılları arasında en çok forma satan kulüpler arasında; Türk takımlarından Galatasaray ve Fenerbahçe Avrupa'da ki sırası Avrupa'nın ilk 15 takımının içerisinde olduğu Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 3'de analizimizde değerlendirmeye alacağımız sekiz futbol kulübünün 2010/2011-2016/2017 sezonları arasındaki transfer giderleri ve bu harcamaya kaç oyuncuyu kadrosuna sözleşmeli veya kalıcı olarak ekleyebildiği, aynı zamanda da transfer geliri ve bu geliri elde etmesine vasıta olan kiraya verdiği veyahut sattığı toplam oyuncu sayısı, son olarak bu transfer gider ve gelir kalemlerinin sonuç olarak verdiği rakamlar Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 4. 2010/2011-2016/2017 Sezonu Çalışmamızda Kullanılacak Takımların Transfer Hesap Bakiyesi ve Transfer Sayıları

#	Kulüp	Müsabaka	Transfer Gideri	Gelen Oyuncu Sayısı	Transfer Geliri	Giden Oyuncu Sayısı	Hesap bakiyesi
1	 Galatasaray SK	Süper Lig	175,72 mil. €	164	77,66 mil. €	159	-98,06 mil. €
2	 Fenerbahçe SK	Süper Lig	172,83 mil. €	100	71,70 mil. €	97	-101,13 mil. €
3	 Trabzonspor	Süper Lig	109,78 mil. €	222	57,95 mil. €	208	-51,84 mil. €
4	 Beşiktaş JK	Süper Lig	88,50 mil. €	168	48,96 mil. €	169	-39,55 mil. €
5	 Bursaspor	Süper Lig	29,95 mil. €	163	51,75 mil. €	156	21,81 mil. €
6	 Gençlerbirliği SK	Süper Lig	20,02 mil. €	213	21,46 mil. €	204	1,44 mil. €
7	 Kayserispor	Süper Lig	15,65 mil. €	136	38,33 mil. €	139	22,67 mil. €
8	 Antalyaspor	Süper Lig	5,53 mil. €	162	7,32 mil. €	162	1,79 mil. €

Kaynak: https://www.transfermarkt.com.tr/transfers/einnahmenausgaben/statistik/plus/0?ids=a&sa-=&saizon_id=2010&saizon_id_bis=2022&land_id=174&nat=&pos=&altersklasse=&w_s=&leihe=&inter n=0

Başarı sağlayabilmek için futbol kulüpleri oyuncu kadrolarını güçlendirmek, yenilemek gerekmektedir. Bu yüzden transferler yapmaktadırlar. Çalışmada, futbolcu temelli piyasa değeri kullanılacaktır ve bu değerın ölçümünü etkileyen kaynaklar söz konusu piyasa değerini dolayısıyla transfer değerini oluşturan değer olacaktır.

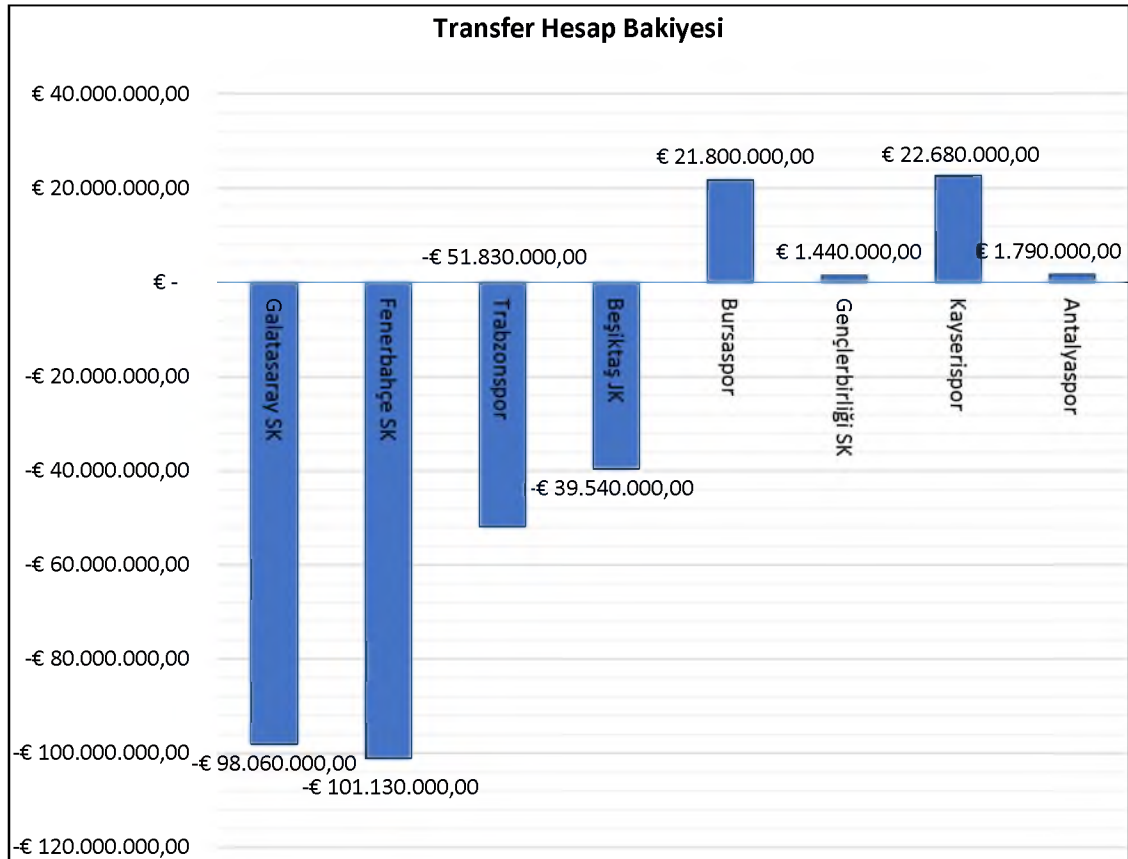
3.1.2. Takımların Piyasa Değerleri

Futbolcu temelli piyasa değerinin ölçülmesinde çeşitli yöntemler mevcuttur. Futbol takımları ucuza futbolcu transfer edip takımlarını güçlendirip piyasası değerini arttırmayı hedeflemektedir.

Takımların piyasa değerleri Bölüm 2.4.1.'de detaylı olarak incelenmiştir bunlar takımların değerlerinin belirlenmesinde önemli faktörler olarak öne çıkmaktadır, borsa değeri, reklam değeri, defter değeri gibi değerler mevcuttur. Bu çalışmada ise transfermarkt değeri kullanılmaktadır.

Transfermarkt değeri futbolcu piyasa değeri üzerine kurulmuştur. Futbolcu temelli olarak, olup futbolcunun boyu, kilosu, pozisyonu, yaşı, kullandığı ayağı, milliyeti önemlidir. Performansına bağlı olarak ise; oynama süresi, attığı gol, asist sayısı, pas sayısı, top sürme, gol sayısı, faul sayısı buna ek olarak oyuncunun popülaritesi, haberlerde çıkma oranı ve internette görülme oranı kullanılarak futbolcunun değerini belirlenmektedir.

Çalışmada kullanılacak futbol kulüplerinin 2010/2011-2016/2017 yılları arasındaki transfer hesap bakiyesi Tablo 2’de verilmişti, Şekil 11’de ise grafiği yer almaktadır. Görüldüğü üzere 2010/2011-2016/2017 sezonları arasında inceleme yaptığımızda, transfer hesap gideri en çok olan takım Fenerbahçe, Galatasaray, Trabzonspor ve Beşiktaş olarak devam etmektedir. Transferler için yapılan harcamaların başarıya etkisi 4. Bölümde incelenecektir.

Şekil 10. 2010/2011-2016/2017 Sezonu Çalışmamızda Kullanılacak Takımların Transfer Hesap Bakiyesi Grafiği

3.2. Metodoloji

Çalışmada öncelikle serilerin durağan olup olmadığı araştırılmış ve bunun için Levin vd. (2002) tarafından geliştirilen LLC panel birim kök testi uygulanmıştır. Temel bir LLC birim kök testi modeli şu şekilde tahmin edilmektedir:

$$\Delta Y_{it} = \beta_i + \delta Y_{it-1} + \sum_{k=1}^z \rho_k \Delta Y_{it-k} + \theta_{it} + \vartheta_t + \mu_{it} \quad (2)$$

Denklemden yer alan Δ birinci fark operatörünü, z gecikme uzunluğunu β_i ve ϑ_t sırasıyla birime özgü sabit ve zaman etkilerini yansıtmaktadır. LLC birim kök testinde δ katsayısının tüm birimler için homojen olduğu varsayılmaktadır.

Tablo 5. Levin-Lin-Chu Birim Kök Testi Sonuçları

<i>Değişken</i>	<i>İstatistik (adjusted t)</i>	<i>Olasılık(p-value)</i>
<i>log_pd</i>	-5.285	0.000*
<i>log_puan</i>	-5.004	0.000*
<i>*%1 istatistiksel anlamlılık düzeyi</i>		

Birim kökler araştırıldıktan sonra seriler arasında uzun dönemde karşılıklı bir ilişkinin bulunup bulunmadığını araştırmak amacıyla Pedroni Eşbütünleşme analizi yöntemi kullanılmıştır. Pedroni 1997, 1999, 2000 ve 2004 yıllarında eşbütünleşme analizlerinde eşbütünleşme vektöründeki heterojenliğe izin veren bir test önerisi ileri sürmüştür. Bu test yalnızca dinamik ve sabit etkilerin panelin kesitleri arasında farklı olmasına izin vermekle kalmayıp, aynı zamanda alternatif hipotez altında eş bütünsel vektörün kesitler arasında farklı olmasına da izin vermektedir.

Tablo 4 incelendiğinde çalışmada kullanılan her iki serisinde düzeyde durağan olduğu panel birim kök testi olarak yaygın bir şekilde kullanılan LLC birim kök testi ile kanıtlanmıştır. Serilerin durağanlığına karar verildikten sonra aralarında uzun dönemli bir eş bütünleşme ilişkisinin olup olmadığı hem Pedroni hem de Kao panel birim kök testleri ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları aşağıda Tablo 5’de raporlanmıştır.

Tablo 6. Panel Eşbütünleşme Test Sonuçları

Pedroni	İstatistik	Olasılık (p-value)	Ağırlıklandırılmış İstatistik	Olasılık (p-value)
Panel v-Statistic	1.525789	0.0635**	0.417839	0.3380
Panel rho-Statistic	-0.887180	0.1875	-0.609697	0.2710
Panel PP-Statistic	-4.036496	0.0000*	-3.840941	0.0001*
Panel Group ADF-Statistic	-3.946342	0.0000*	-3.702792	0.0001*
Group rho-Statistic	0.728039	0.7667		
Group PP-Statistic	-4.334755	0.0000*		
Group ADF-Statistic	-3.490159	0.0002*		
Kao	İstatistik	Olasılık(p-value)		
ADF	-3.631401	0.0001*		
* ve ** sırasıyla %1 ve %5 istatistiksel anlamlılık düzeyi				

Tablo 5 incelendiğinde öncelikle Pedroni panel eşbütünleşme sonuçları 7 adet anlamlı sonuç olduğuna işaret etmekte ve böylece uzun dönemde değişkenler arasında güçlü bir eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu yansıtmaktadır. Pedroni test sonuçları eşbütünleşmeye ilişkin güçlü tahminler sunmasına rağmen uzun dönemde sonuçların güvenilirliği Kao eşbütünleşme testi ile de teyit edilip aynı doğrultuda yani eşbütünleşmeye işaret eden sonuçlara ulaşılmıştır.

Pedroni'nin yaklaşımı McCoskey ve Kao'nun yaklaşımlarından kesit varsayım trendi ve eşbütünleşmenin olmadığı sıfır hipotezleri bağlamında farklılaşmaktadır. Pedroni testleri birden fazla açıklayıcı değişkene (regressor) izin vermesi, eşbütünleşme vektörünün panelin farklı kısımları boyunca çeşitlenmesi ve ayrıca kesit birimleri boyunca hataların heterojenliğine izin vermesi olumlu özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Paneldeki within ve between etkilerini kapsayabilmesi için yedi farklı eşbütünleşme testi sunulmuş ve bu testler iki farklı kategoriye ayrılmıştır. İlk kategori "within" boyutunda havuzlanmış dört testi içermektedir. İkinci kategori ise "between" boyutunda diğer üç testi içermektedir. "Birinci kategori içindeki dört testten ilk üçü, parametrik olmayan testlerdir. Birincisi test varyans oranı tipinde bir istatistiktir. İkincisi Phillips-Peron (PP) (rho) istatistiğine, üçüncü istatistik de PP (t) istatistiğine benzemektedir. Dördüncü istatistik ise Augmented Dickey Fuller (ADF) (t) istatistiğine benzer parametrik bir istatistiktir. İkinci kategoride üç testten ilki PP (rho) istatistiği ile

benzer iken, diğ er ikisi PP(t) ve ADF(t) istatistiklerine benzemektedir. Söz konusu testler ař ağıdaki gibi gösterilebilir.

$$1. \quad T^2 N^{3/2} Z_{\hat{\rho}NT} = \frac{T^2 N^{3/2}}{\left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11t}^{-2} \hat{u}_{it}^2 \right)}$$

2. Panel ρ istatistiğı:

$$T\sqrt{N}Z_{\hat{\rho}NT} = \frac{T\sqrt{N} \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11t}^{-2} \left(\hat{u}_{it}^2 \Delta \hat{u}_{it}^2 - \hat{\lambda}_1 \right) \right)}{\left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11t}^{-2} \hat{u}_{it}^2 \right)} \quad (5)$$

3. Panel t istatistiğı (non-parametrik):

$$Z_{\hat{t}NT} \equiv \sqrt{\hat{\sigma}_{NT}^2 \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11t}^{-2} \hat{u}_{it}^2} \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11t}^{-2} \left(\hat{u}_{it}^2 \Delta \hat{u}_{it}^2 - \hat{\lambda}_1 \right) \right) \quad (6)$$

4. Panel t istatistiğı (parametrik):

$$Z_{\hat{t}NT} = \sqrt{\hat{\sigma}_{NT}^{*2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11t}^{-2} \hat{u}_{it}^{*2}} \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11t}^{-2} \left(\hat{u}_{it}^{*2} \Delta \hat{u}_{it}^{*2} - \hat{\lambda}_1 \right) \right) \quad (7)$$

5. Grup ρ istatistiğı: (parametrik):

$$T\sqrt{N}\bar{Z}_{\hat{\rho}NT} = T\sqrt{N} \frac{\sum_{t=1}^T \left(\hat{u}_{it}^2 \Delta \hat{u}_{it}^2 - \hat{\lambda}_1 \right)}{\sum_{i=1}^N \left(\sum_{t=1}^T \hat{u}_{it}^2 \right)} \quad (8)$$

6. Grup t istatistiğı (non-parametrik):

$$\sqrt{N}\bar{Z}_{\hat{t}NT-1} = \sqrt{N} \sum_{i=1}^N \left(\sqrt{\hat{\sigma}_i^2 \sum_{t=1}^T \hat{u}_{it}^2} \right) \sum_{t=1}^T \left(\hat{u}_{it}^2 \Delta \hat{u}_{it}^2 - \hat{\lambda}_1 \right) \quad (9)$$

7. Grup t istatistiğı (parametrik):

$$\sqrt{N}\bar{Z}_{\hat{t}NT-1}^* = \sqrt{N} \sum_{i=1}^N \left(\sqrt{\hat{s}_i^{*2} \sum_{t=1}^T \hat{u}_{it}^{*2}} \right) \sum_{t=1}^T \left(\hat{u}_{it}^{*2} \Delta \hat{u}_{it}^{*2} \right) \quad (10)$$

LLC birim kök sınaması ve eşbütünlüşme testleri yapıldıktan sonra süper lig puan durumunun piyasa değ erine etkisini test etmek için Paseran vd. (1999) tarafından geliştirilen Panel Autoregressive Distributed Lag (Panel ARDL) model kullanılmıştır. Panel ARDL modeli grup tahminçisi (mean grup-mg), havuzlanmış grup tahminçisi (pooled mean grup-pmg) ve dinamik sabit etkiler modeline dayanmakta ve temel panel ARDL denklemi ř u ř ekilde oluş turulmaktadır:

$$\log\_pd_{it} = \sum_{k=1}^p \phi_{ik} \log\_pd_{i,t-k} + \sum_{k=0}^q \partial_{ik} \log\_sb_{i,t-k} + \mu_i + \varepsilon_{it}$$

Panel ARDL yöntemi için hata düzeltme modeli ise şu şekilde formüleştirebilir:

$$\Delta \log\_pd_{it} = \delta_i(\log\_pd_{i,t-1} - \theta_t \log\_sb_{it}) + \sum_{k=1}^{p-1} \vartheta_{ik} \Delta \log\_pd_{i,t-k} + \sum_{k=0}^{q-1} \alpha_{ik} \Delta \log\_sb_{i,t-k} + \mu_i + \varepsilon_{it}$$

Yukarıdaki eşitlik kısa dönem dengesini ve hata düzeltme katsayısını vermektedir. Buna göre δ_i hata düzeltme parametresi olup, negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması beklenir.

Pd: Piyasa Değeri, Sb: Sıportif Başarı.

3.3. Çalışmada Kullanılan Veri Seti

Analizde incelenen parametreler; sezonlar, futbol takımları, süper lig puanları ve piyasa değerleri'dir. Futbol takımlarının süper lig puan verilerini Almanya merkezli Transfermarkt GmbH & Co. KG kuruluşuna ait istatistiklerden alınmıştır. Transfer Markt tüm dünya kulüplerinin veri havuzunu barındıran, şu an dünyadaki futbol verileri için en gelişmiş data bankası olması sebebiyle çalışmada kullanılan datalarda transfermarkt'den alınmıştır. Çalışma, 2011-2017 yılları arası süper ligde bu süre zarfında alt lige düşmeyen 8 futbol kulübünü kapsamaktadır.

Çalışmada öncelikle serilerin durağan olup olmadığı araştırılmış ve bunun için Levin vd. (2002) tarafından geliştirilen LLC panel birim kök testi uygulanmıştır. Birim kökler araştırıldıktan sonra seriler arasında uzun dönemde karşılıklı bir ilişkinin bulunup bulunmadığını araştırmak amacıyla Pedroni Eşbütünleşme analizi yöntemi kullanılmıştır. LLC birim kök sınaması ve eşbütünleşme testleri yapıldıktan sonra süper lig puan durumunun piyasa değerine etkisini test etmek için Paseran vd. (1999) tarafından geliştirilen Panel Autoregressive Distributed Lag (Panel ARDL) model kullanılmıştır. Panel ARDL modeli grup tahmincisi (mean grup-mg), havuzlanmış grup tahmincisi (pooled mean grup-pmg) ve dinamik sabit etkiler modeline dayanmakta ve temel panel ARDL denklemini oluşturmuştur.

Uzun dönemli ve kısa dönemli katsayı tahminleri panel ARDL pooled mean group tahmincisi kullanılarak analiz edilmiştir. Panel ARDL test sonuçları aşağıda Tablo 6'da ve Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7. Panel ARDL (PMG) Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken: log_piyasa değeri)

Uzun dönem katsayılar	Katsayı	T-istatistik	Olasılık
log_puan	1.469505	2.223082	0.0336**
Hata düzeltme katsayısı			
ECT	-1.093059	-5.832394	0.0000*
Kısa dönem katsayılar			
D(log_puan)	-1.123794	-1.342978	0.1890
* ve ** sırasıyla %1 ve %5 istatistiksel anlamlılık düzeyi			

Tablo 6’da test sonuçları bağımlı değişkenin piyasa değeri bağımsız değişkenin ise puan durumu olduğu durumda kısa ve uzun dönemde ki katsayıları bize sunmaktadır. Öncelikle uzun dönem katsayısı incelendiğinde açıklayıcı değişkenin katsayısının %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç süper lig puan durumunda ortaya çıkan yüzde birlik artışın piyasa değerinde yaklaşık %1.47’lik bir artışa yol açtığını göstermektedir. Kısa dönemde ise katsayı negatif olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamsızdır. Her iki sonuç birlikte değerlendirildiğinde kısa dönemde süper lig puan durumunun takımların futbolcu temelli piyasa değeri üzerinde bir etkisi olmadığını gösterirken uzun dönemde güçlü bir pozitif yönlü ilişkiyi beklenen doğrultuda bize sağlamaktadır. Son olarak kısa dönem hata düzeltme modeli kat sayısı (ECT) ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır bu sonuç kısa dönemdeki dengesizliklerin uzun dönemde dengeye gelerek kendiliğinden ortadan kalktığını kanıtlamaktadır.

Tablo 8. Panel ARDL (PMG) Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken: log_puan)

Uzun dönem katsayılar	Katsayı	T-istatistik	Olasılık
log_piyasa değeri	1.66	2.66	0.014**
Hata düzeltme katsayısı			
ECT	-1.074	-5.85	0.000*
Kısa dönem katsayılar			
D(log_puan)	-1.018	-5.42	0.000*
* ve ** sırasıyla %1 ve %5 istatistiksel anlamlılık düzeyi			

Tablo 7’de test sonuçları bağımlı değişkenin puan durumu bağımsız değişkenin ise piyasa değeri olduğu durumda kısa ve uzun dönemde ki katsayıları bize sunmaktadır. Öncelikle uzun dönem katsayısı incelendiğinde açıklayıcı değişkenin katsayısının %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç futbol takımlarının piyasa değerinde ortaya çıkan yüzde birlik artışın futbol kulüplerinin puan durumunda %1,66’lık bir artışa yol açtığını göstermektedir. Kısa dönemde ise katsayı negatif olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamsızdır. Her iki sonuç birlikte değerlendirildiğinde kısa dönemde futbolcu temelli piyasa değerinin süper lig puan durumu üzerinde bir etkisi olmadığını gösterirken uzun dönemde güçlü bir pozitif yönlü ilişkiyi beklenen doğrultuda bize sağlamaktadır. Son olarak kısa dönem hata düzeltme modeli kat sayısı olan Hata Düzeltme Katsayısı (ECT) ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır bu sonuç kısa dönemdeki dengesizliklerin uzun dönemde dengeye gelerek kendiliğinden ortadan kalktığını kanıtlamaktadır.

Futbol takımlarının puan durumu ile piyasa değeri arasındaki ilişkinin analizini Granger Nedensellik analizi yaparak incelenmiştir. Bu sınama şekli kullanılırken nedensellik olduğu durumlarda yorumlama “Granger tipi nedensellik vardır” veya “Granger nedenidir” şeklinde yorumlanacaktır.

Tablo 9. Pairwise Granger Nedensellik Analizi

Granger Nedensellik Testi		
Gecikme: 2	F-İstatistik	Anlamlılık (p)
LOG_PUAN does not Granger Cause LOG_PD	2.78713	0.0753
LOG_PD does not Granger Cause LOG_PUAN	3.54105	0.0398

Yapılan testin sonucuna göre takımların piyasa değeri ve puan durumları arasında çift yönlü ilişkinin bulunduğu anlamlılık sonuçları Tablo 8’de verilmiştir. Sonuçların 0.10’dan küçük olmasıyla sınırda anlamlılık olduğu görülmektedir. Yani puan durumundan futbolcu temelli piyasa değerine, futbolcu temelli piyasa değerinden puan durumuna doğru çift yönlü nedensellik tespit edilmiştir.

3.4. Sonuçlar ve Değerlendirme

Çalışmada öncelikle serilerin durağan olup olmadığı araştırılmış ve bunun için Levin vd. (2002) tarafından geliştirilen LLC panel birim kök testi uygulanmıştır. Çalışmada kullanılan her iki serisinde düzeyde durağan olduğu panel birim kök testi olarak yaygın bir şekilde kullanılan LLC birim kök testi ile kanıtlanmıştır. Daha sonra eşbütünleşme testleri uygulanmıştır. Pedroni test sonuçları eşbütünleşmeye ilişkin güçlü tahminler sunmasına rağmen uzun dönemde sonuçların güvenilirliği Kao eşbütünleşme testi ile de teyit edilip aynı doğrultuda yani eşbütünleşmeye işaret eden sonuçlara ulaşılmıştır. Akabinde Panel ARDL yöntemi ile katsayı tahmini yapılmıştır. Katsayı tahmini bağımlı değişkenin piyasa değeri ve puan durumu olduğu iki alternatif model ile denenmiş olup iki modelde de uzun dönemde istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar vermiştir. Yapılan testin sonucuna göre takımların piyasa değeri ve puan durumları arasında çift yönlü ilişkinin bulunduğu Granger Nedensellik analizi ile bulunmuştur. Anlamlılık sonuçlarının 0.10’dan küçük olmasıyla sınırda anlamlılık olduğu görülmektedir. Puan durumundan futbolcu temelli piyasa değerine, futbolcu temelli piyasa değerinden puan durumuna doğru çift yönlü nedensellik tespit edilmiştir.

Bu sonuçlara göre; süper lig puan durumunda ortaya çıkan %1’lik artışın piyasa değerinde yaklaşık %1.47’lik bir artışa yol açtığını, piyasa değerinde ortaya çıkan %1’lik artışın futbol kulüplerinin puan durumunda %1,66’lık bir artışa yol açtığını

göstermektedir. Her iki sonuç birlikte değerlendirildiğinde kısa dönemde piyasa değerinin süper lig puan durumu üzerinde ve süper lig puan durumunun piyasa değerlerinde bir etkisi olmadığını gösterirken uzun dönemde güçlü bir pozitif yönlü ilişkiyi beklenen doğrultuda bize sağlamaktadır. Ayrıca kısa dönem hata düzeltme modeli kat sayısı olan eCt ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır, bu sonuç kısa dönemdeki dengesizliklerin uzun dönemde dengeye gelerek kendiliğinden ortadan kalktığını kanıtlamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Futbol M.Ö. 3000’li yıllara uzanan geçmişiyle tarihi en geniş ve gündelik yaşantımızı doğrudan ya da dolaylı etkileyen 2 milyar insanın futbolla ilgilendiği bir spor dalıdır. Futbolun dünya futbolundaki kurumsallaşma süreci 1860 yıllarında İngiltere’de başlamıştır ve diğer Avrupa ülkelerine ve diğer kıtalara yayılmıştır. Zamanla organizasyonlar için idareci FIFA, UEFA gibi yapıcı kurumlar oluşturulmuş ve ortak kurallar çerçevesinde daha yaygın anlaşılabilir ve ulaşılabilir bir hale gelmiştir. Futbol endüstrinin Türkiye’deki durumu Amerika ve Asya ülkelerine göre gelişmişliğimiz ve endüstriyelleşme konusunda ileride olmakla beraber Avrupa’da genel olarak yapılan değerlendirmelerde İlk %25’lik dilime giren futbol takımlarımız bulunmaktadır.

Yapılan analizlere göre; süper lig puan durumunda ortaya çıkan %1’lik artışın piyasa değerinde yaklaşık %1.47’lik bir artışa yol açtığını, piyasa değerinde ortaya çıkan %1’lik artışın futbol kulüplerinin puan durumunda %1,66’lık bir artışa yol açtığını göstermektedir. Her iki sonuç birlikte değerlendirildiğinde kısa dönemde piyasa değerinin süper lig puan durumu üzerinde ve süper lig puan durumunun piyasa değerlerinde bir etkisi olmadığını gösterirken uzun dönemde güçlü bir pozitif yönlü ilişkiyi beklenen doğrultuda bize sağlamaktadır. Ayrıca kısa dönem hata düzeltme modeli kat sayısı ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır, bu sonuç kısa dönemdeki dengesizliklerin uzun dönemde dengeye gelerek kendiliğinden ortadan kalktığını kanıtlamaktadır.

Futbol kulüplerinin piyasa değerlerinde meydana gelecek artışın süper lig başarılarını daha fazla artırdığı düşünülerek kulüplerin, FIFA ve UEFA gibi uluslararası organizasyonlarda yer almasına, Türkiye Kupası organizasyonunda yer almasına, Süper Lig Şampiyonu olmasına, ürün satışlarının artmasına, borsa değerinde artış sağlamasına, sponsorluk gelirlerinin artmasına, yayın gelirlerinin artmasına ve kulüp olarak ulusal ve uluslararası alandaki bilinirliğini pozitif yönde etkilemektedir. Ülkemizde futbol kulüplerinin altyapı harcamalarına verdiği önem ve destek artırılarak bu artış yerel kaynaklar kullanılarak sağlanması mümkün hale gelebilecek olup aynı zamanda futbol kulübünün en büyük gider kalemleri arasında yer alan futbolcu ithalatının önüne geçerek kulübün finansal gücünün artırılabilmesi mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akkaya, C. (2008, Temmuz). ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, 4.
- Akpınar, E. (2008). Türk Futbol Tarihi. İstanbul: TFF Yayınları.
- Akşar, T. (2005). Sponsorluğun Kategorileri. T. Akşar içinde, Endüstriyel Futbol. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Anonim. (1991). Futbol. İstanbul: Milliyet Spor Ansiklopedisi.
- Apaydın, A. (2000). Futbola Giriş. Bursa: Akmat Akınoğlu Matbaacılık.
- Arıpınar E., (1992). Türk Futbol Tarihi. İstanbul: Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları.
- Aydın, S. A., Turgut, M., & Bayırlı, R. (2007). Spor Kulüplerinin Halka Açılmasının. Ticaret ve Turizm Eğitim, 1.
- Berktaş, A. (2002). Futbol A.Ş. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Boniface, P. (2007). Armand Colin.Football et mondialisation. P. Boniface, Football et mondialisation (s. 13).
- Bora, T., Horak, R., Wolfgang, & Reiter. (2001). Teknik Taktik Sistem, Futbol ve Kültürü (s. 27). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Clayton, J. (2015). 150 Years of Association Football. Soccer & Society, 16: 2-3.
- Clot, A. (2007). N. Demirtaş, Harun Reşid ve Abbasiler Dönemi (s. 50). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çamdereli, M., & Gürer, M. (2008). Futbolda Görsel Kimlik Ögesi Olarak Kulüp Armaları. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 26: 138.
- Devecioğlu, S. (2008). Türkiye'de Futbolun Kurumsallaşması. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 373-376.
- Donuk, B., & Fatih S., Ş. (2006). Futbolun Anatomisi. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Ekiz, M. (2010). Futbol Ekonomisi. Futbolun Tarihsel gelişimi: <http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/genel/126-mete-ikiz/247-futbolun-tairhse-gelisimi.html>. Erişim Tarihi: 18.10.2018.
- Elçin, B. (2012). Küreselleşmenin Tarihçesi. Ankara: Merit Denetim-Danışmanlık.

- Erdoğan N. (1993). Popüler Futbol Kültürü ve Milliyetçilik. İstanbul: Birikim Yayıncılık.
- Erdoğan, İ. (2008). Futbolu inceleme üzerine. İletişim kuram ve araştırma dergisi, 13.
- Futbol Hakkında Herşey. (15, 03 2011). Rugby'nin Doğuşu: <https://futbolhakkindahersey.wordpress.com/2011/03/15/post-1/>. Erişim Tarihi: 20.11.2018.
- Futbolda 3 puanlı sisteme ne zaman geçildi. (2017, Şubat 04). Eğitim Sistem: <https://www.egitimsistem.com/futbolda-3-puanli-sisteme-ne-zaman-gecildi-51849h.htm>. Erişim Tarihi: 6.08.2018.
- Giddens, A. (1990). The Consequence of Modernity. Stanford University, 7.
- Gökdere, A. (2001). Küreselleşme ve Ekonomik Küreselleşme. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6.
- Gökdere, A. (2001). Küreselleşmeye Genel Bir Bakış. Ankara Avrupa Çalışmaları, 71-101.
- Güneş, Y. D. (2010). Türkiye'de Futbolun Tarihsel Gelişimi. Adana: Karahan Kitapevi.
- Hilburn, M. (2018, TEMMUZ 15). Amerikanın Sesi. Amerika'da Futbola İlgi Var mı?: <https://www.amerikaninsesi.com/a/amerika-da-futbola-ilgi-var-m%C4%B1-44440770.html>. Erişim Tarihi: 14.12.2018.
- Horzum, M. B., & Kürşad, Y. (2005). Küreselleşme, Bilgi Teknolojileri Ve Üniversite. Eğitim Dergisi, 103.
- İkiz, M. (2010, 01 28). Futbolun Tarihsel Gelişimi. <http://www.futbolekonomi.com:8080/index.php/haberler-makaleler/genel/126-mete-ikiz/247-futbolun-tairhse-gelisimi.html>. Erişim Tarihi: 14.06.2018.
- İkiz, M. (2010, Nisan 09). Futbolun Tarihsel Gelişimi. <http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/genel/126-mete-ikiz/247-futbolun-tairhse-gelisimi.html>. Erişim Tarihi: 26.10.2018.
- İkiz, M. (2010, Nisan 09). Futbolun Tarihsel Gelişimi. <http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/genel/126-mete-ikiz/247-futbolun-tairhse-gelisimi.html>. Erişim Tarihi: 01.01.2019.

- Karahüseyinoğlu, M. (2007). Küreselleşme ve geleneksel Türk sporları. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor ABD, 17-18.
- Levin. A. (2002). Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties. *Journal of Econometrics*, 108:1.
- Mullin, J. B. (2000). *Sport Marketing*. USA: Human Kinetics.
- Ongan, T. H., & Demiröz, D. M. (2010). Amerika'da Futbol. T. H. Ongan, & D. M. Demiröz, *Akademik Futbol*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Pedroni, P. (2000). Fully-Modified OLS for Heterogeneous Cointegrated Panels. *Advances in Econometrics*, 15,93-130.
- Pesaran, M. H., & Shin, Y. (1999). Pooled Mean Group Estimation of Dynamic Heterogeneous Panels. *Journal of the American Statistical Association*, 94:446.
- Sert M. (2000). "Gol Atan Galip" Futbola Sosyolojik Bir Bakış. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Simkin, j. (2018, 6 6). *Football Cambridge Rules*. Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/Fcambridge.htm>. Erişim Tarihi: 08.04.2018.
- Stemmler, T. (2000). T. Stemmler, *Futbolun Kısa Tarihi* (s. 14). Ankara: Dost Yayınları.
- Talimciler A. (2003). *Türkiye'de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Transfermarkt. (2018, 11 20). Transfermarkt GmbH & Co. KG. Transfermarkt Web Sitesi: https://www.transfermarkt.com/trabzonspor_liverpool-fc/index/spielbericht/1020561. Erişim Tarihi: 09.12.2018.
- Türkiye Futbol Federasyonu. (2014, 02 25). Kuruluyor: <http://www.tff.org/default.aspx?pageID=294>. Erişim Tarihi: 14.02.2018.
- Türkiye Futbol Federasyonu. (2014, 02 25). Merhaba Dünya Kupası: <http://www.tff.org/default.aspx?pageID=295>. Erişim Tarihi: 14.02.2018.
- Türkiye Futbol Federasyonu. (2014, 12 25). Türkiye Futbol Federasyonu: <http://www.tff.org/default.aspx?pageID=293>. Erişim Tarihi: 15.02.2018.

- Türkiye Futbol Federasyonu. (2016, 07 26). Uefa'ya Üye Oluyoruz: <http://www.tff.org/default.aspx?pageID=296>. Erişim Tarihi: 14.02.2018.
- Yang, S. (2016, 06). An economic history of Chinese football: 1994 - 2016. ResearchGate, 2,3.
- Zengingönül, O. (2005). Nedir Bu Küreselleşme? Kaçabilir miyiz? Esiad Dergisi, 85-106.
- Zengingönül, O. (2005). Nedir Bu Küreselleşme? Kaçabilir miyiz? Kullanabilir miyiz? ESİAD Dergisi, 85-106.
- Ziegler , J. (2004). Dünyanın Yeni Sahipleri ve Onlara Direnenler.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Furkan BÜTÜN

Uyruğu: T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri: 24/11/1991, Kayseri

Medeni Durumu: Evli

GSM: 506 6162629

email: butun.furkan@gmail.com

Yazışma Adresi: Osman Kavuncu Mah. Çağlayan Sok. No:14/5 Melikgazi-Kayseri

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Nuh Naci Yazgan Üniversitesi	-
Lisans	Nuh Naci Yazgan Üniversitesi	16/03/2016
Lise	Kayseri Aydınlikevler Lisesi	18/06/2010

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2016- Halen	Nuh Naci Yazgan Üniversitesi	Uluslararası Ofis Şefi
2013–2014	LC Waikiki Mağazacılık Hiz. Tic. A.Ş.	Kasa Personeli

YABANCI DİL

İngilizce